

PII 614

13016

РУКОВОЂА

ЗА СРБСКО-БОСАНСКЕ, ЕРЦЕГОВАЧКЕ СТАРОСРБИЈАНСКЕ
И МАКЕДОНСКЕ УЧИТЕЉЕ, ШКОЛЕ И ОБШТИНЕ.

написао

Василије С. Пелагић,

УЧИТЕЉ И УПРАВИТЕЉ БОСАНСКО-БАЊАЛУЧКЕ ВОГОСЛОВИЈЕ.

У БЕОГРАДУ,

ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ

1867.

P19Cp II 761.1

2614

~~205 2106~~

Рлср II 761.1

1

РУКОВОДА

ЗА СРВСКО-БОСАНСКЕ, ЕРЦЕГОВАЧКЕ СТАРОСРБИЈАНСКЕ
И МАКЕДОНСКЕ УЧИТЕЉЕ, ШКОЛЕ И ОВШТИНЕ.

БИБЛИОТЕКА
МАТИЦЕ СРПСКЕ

13016

НАПИСАО

Василије С. Пелагић,

879

УЧИТЕЉ И УПРАВИТЕЉ БОСАНСКО БАЉАЛУЧКЕ БОГОСЛОВИЈЕ

У БЕОГРАДУ,

ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ
1867.

ПАРОВОД

МАШИНЫ И АППАРАТЫ
 МАШИНЫ И АППАРАТЫ
 МАШИНЫ И АППАРАТЫ

1912

БРОУНОВСКИЙ

МАШИНЫ И АППАРАТЫ

МАШИНЫ И АППАРАТЫ

МАШИНЫ И АППАРАТЫ

1912

ПРЕД ОПОМЕНА.

Љубезни читаоче! мени је врло добро познато да већина читалаца Босне, Ерцеговине старе Србији Македоније, а богме и из других србских земаља слабо читају по новом правопису, а још мање има њих који би знали као што треба читати на тачке и запете.

Зато молим нека сваки онај који у такво коло спада, нека пре свега научи и запамти овде да се по „новом правопису“ ови нижеизложени слогови изговарају овако:

Ја	изговара се као старо я			
је	”	”	”	е
ју	”	”	”	ю
њ	”	”	”	нь
ња	”	”	”	ня
ње	”	”	”	нѣ
њи	”	”	”	ньи
њу	”	”	”	ню
њои	”	”	”	нъой
љ	”	”	”	ль

ља изговара се као старо лја

ље „ „ „ „ лѣ

љи „ „ „ „ лѣи

љу „ „ „ „ лѹ

љо „ „ „ „ лѹо.

Правилно и разговетно на точке и запете читати.

Правилно и разговетно чита ће сваки онаі који тако чита да учини одмор на точки (.) толико за колико ће избројати: 1, 2, 3, 4; на точки и запетоі (;) толико се одприлике задржи од читања, за колико би могао избројати: 1, 2. 3.; на двіе точке (:) толико ће се одморити, колико док би избројао: 1. 2.; а на запетоі (,) гибне се гласом тако као кад би изрекао: 1.

В. С. П.

Роде мої мили! ево, у име преблагога
 Бога предајем ти у руке такву књигу „Ру-
 ковођу“ из које ћеш надам се добро сва-
 тити моћи: шта је школа и важност њена у
 данашњем просвећеном и напредњачком де-
 ветнајестом віеку; шта је дужност учитељ-
 ска; какав треба да буде поредак у школи
 и околи ње; какав мора бити ученик у учи-
 лишту и изван њега, и дужности сваке об-
 штине, које се могу сматрати као дужности
 сваког појединог човека. Зато молим те,
 драги мој брате Србине! прочитај га више
 пута пазљиво и разсудително, и руководи
 по њему своју школу, своју діецу, своје учи-
 теље и самог себе, па ћеш онда, ако тако
 радио будеш, испунити назначење које ти
 сам Бог овде на земљи, у овом ништавом и
 кратковременом животу одредио. Па ако у-
 чиниш тако, онда ћеш заиста поћи оним
 путем који ће те до праве среће и благо-
 стања довести.

Узрѣка зашто сам га написао било је много, а најглавније био тај што сам путујући по Босни видео ужасно много нереда по школама и неприлика између община и учитеља, и разпре общинара међу се, што ме је јако у срце дирнуло; јер тим жалостним и жигосућим путем нећемо, браћо, далеко измашити. Па зато сам овог „Руководу“ на брзу руку написао желећи га народу у руке предати, нека сваки види из њега шта коме у дужности лежи чинити, па да једном између нас престане оно гадно гложење и самовоље, црна освета и неслога, проклета свађа и раздор, вода их у бездану морску од нас однела, па да одсада с новим братским животом, са нашим учитељима, и руковођама миле младежи наше, као поште-ни, разумни и честити људи љубезно и у братском сагласију живимо; јер гріешно је пред вишњим Саваотом Богом, и стидно пред ціелим свијетом свађати се, инат и расприводити за оно, што се може благим и лијепим братским рјечима, учтивим доказима учинити и извршити; на што нас и наша Срб-

ска пословица прекрасно опомиње, говоре-
ћи: „Лиіепа ріеч гвоздена врата отвора,“
и оно, кад се сіетимо, да іе злоба, пакост,
и свађа Анђеде с Богом завадила и из раіа
віечно изагнала.

Предаіући ти оваі мали дараѣ и аманет
у руке срдачно желећи да га с онаквом во-
љом и одушевлењем читаш и по могућству
испуњаваш с каквом сам ти га іа писао, іе-
сам и остаіем

твоі искрени брат, предани ти и срцем
и душом

Васа С. Пелагић,

учитељ и управ. б. б. богослов.

У Бањоілуци 1867. год.

на саместиіе светога Духа.

ПРЕДХОДНО ДВЕ-ТРИ РІЄЧИ.

Да је учитељско звање света и велика дужност, мислим, то је свима и свакоме познато. Да је учитељски позив велики задатак, — задатак, да разпростире знање и свест по народу, — задатак, да учини млади, наступајући нараштај, да може слободно, свестно и самостално мислити, радити и говорити, и то је такође извјестно. И напоследку управо рећи његов је, то јест, учитељски задатак, да од двоножца правога и разумнога човека гради, и да човека, који се сматра као најсавршеније Божије створење овде на земљи, правим човеком учини, не би ли тако сваки био у стању познати и добро разумјети, шта је сваки човек дужан и обвезан пред Богом и људма чинити, па да буде од користи себи и својима, общини и отачбини, и ако је могуће свему човештву. Јер знајмо браћо, да би све забадава било, што је човек овако дивно саздан и

устроїен, и од свију земаљских створења наісавршениім разумом обдарен, кад се он неби васпитао, научио и с разумним људма міешао. А да вам то іошт боље докажем да је заиста тако, ево пример: У Іужної Аме-рици имаде іедан читав народ, коіи се Іа-меі зове.

Таі народ неимаіући науке, ни учитеља, ни разумни родитеља, ни міешања са дру-гим просвіећеним народима, тако је глуп и неразуман до данас остао, да више од Пет неумиіе изброіати. Іедном речију: Учитељ-ски позив и задатак неописано је велики. Сљедователно његово је звание за сваки народ и за сваку државу готово тако важно и нужно као ваздух и рѣна за живот чове-чиі. И по моме мишљењу, учитељи, ако су онакви какви треба да су, важни су и од толике користи народу и држави, у просвет-ної струци колико министри у политичної, зато, што су они орган народни; због чега клечећи обраћам се нашем милом и драгом народу србском, и молим га, ради његове собствене среће славе и напредка, да се

озбиљно и од свег срца постара за добро васпитање учитеља своих, исто онако, као што се стара о души и тіелу своме. Добро, дакле, када је то све тако као што кажемо, онда је и учитељ строго дужан старати се и дању и ноћу, са свима могућим силама, па да оправда у подпуном смислу своје високо назначење и велико звање учитеља; јер ово звање осим свега реченога светоје, важно и пуно значајно још и зато, што је то име на себи носио сам преблаги Спаситељ света, Господ наш Исус Христос.

Но, на жалост морамо овде казати, да у нас у Босни, Ерцеговини старој Србији, Македоним неговорећи о ціелом Србству, врло мало, и опет велим врло мало учитеља имаде, који знају оправдати тај огромни позив учитеља. Већина њих може бити хтела би штогођ учинити, али незна како ће и на који начин, а неки и знају од части, али до тога безсавестни, да се не стиде рећи: што би ја моје прси мучио, нисам будала; ко ће криву рину исправити; нека иде како иде; каква плата таква и радња; дан за дан док и смрт

за врат и т. д. Стид вас било браћо, који тако мислите и говорите! просто нек вам није, ни од Бога ни људи! такви готовани, треба да запитају сами себе: дали тим путем иђаше Спаситељ свијета? Јели се тога пута држао свети Сава Србски учитељ и просветитељ и св. Отац Николај; да ли тако радише спомена достојни Хус и Лутер, и славни Србски Доситија? На последку, кажите ми ви који тако мислите и говорите: да ли је сјајнији кључ с којим се ради и служи или онај што за вратима стоји? Да ли домаћин љепше одіене и у краси оног коња који га добро служи или онога који се од лењости под њиме спотиче? Да ли се љепша рана даје оној крави која много мјека даје, или оној која мало? И да ли газда боље чува и негује ону воћку у врту (башти) која му обилат плод приноси, или ону која мало или ни мало? О свему овоме добро промислите браћо и содрузи, и угледајте се на премаленог мравка и трудаљубиву пчелицу, како се ова мајушна саздања божија труде и пре-

врћу радећи, да неби их зима неприправне застала.

Дакле из свију вишеречених узрока налазимо за врло нужно и ціели сходно, због оних који би нешто ради били радити, али незнају како ће и на који начин, и због оних који хотимице неће да врши оно на што су позвани, да напишемо у кратко нека правила по којима се учитељи руководити и управљати могу, *молећи понизно сваку обштину* да при погодби учитеља ова нижеизложена правила поднесе му, с питањем: *можели се по њима владати?* Ако неможе, да га не прима у своју школу. Јер честити, поштени и трудољубиви учитељи од ових правила неће се уплашити, нити ће их ова правила штогођ увредити; а за оне који су лењиви, немарљиви непоштени и безсавестни баш су и врло потребна она; јер за діете које шишуља потребна је дадиља, да га руководи и чува да неби у ватру упало или друго које зло учинило, пак тиме би шкодило и себи и целој својој породици. И тако

почећемо пре свега о правилама која ће се највише учитеља и његовог звања тицати, па ћемо после редом говорити о школском поредку, ученичком закону и општинским дужностима.

1. Дужности Учитељске.

§. 1. Учитељ је дужан пред Богом и обвезан пред људма у свему бити примјер и живи образац како међу својим ученицима и осталом дјецом и младићима, тако и у целој општини и народу; јер свима нам је познато да народ највише прима оно што учитељ збори и ради, а особито дјеца и у опште сва младеж врло радо у свему подражава учитељу. Дакле њему је као и свештенику, који руководе уче, настављају и умно у напређавају млађана, безазлена и непокварена срца невине дјечице и пастве своје, врло нужно да буде, као што каже свето писмо: „Образ вјерним, и словом, и дјелом и житијем непорочним.“ Ви јесте свјет мира, говори Исус Христос, на другом мјесту.

§. 2. Да би учитељ придобио љубав, поштовање и у важење код своји ученика, а богме ће тиме стећи чесно и поштено име и код народа, то необходимому је потребно да све оно чини и извршава, што ученицима својима налаже и заповіеда, а да се свега онога клони, чува и као ватра избегава, што им забрањује и одашта и одвраћа, да би тако могао са чистом савешћу рећи: „придите чада послушајте мене, страху Господњу научу вас,“ и оно на другом мјесту: „будите іакоже аз.“

§. 3. Учитељ да би діецу од лажи сачувао и избавио и на похвала достојну истину и правду научио и привикао, то он сам истинит, сталан и правдољубив човек бити мора; іер чим он діеци или осталим људима почне оно или ово лагати, онда ти и сви ђаци покваре се и лажљиви и без карактера постану, а таі је порок іедан од најгрђи зала у животу домаћем, обштинском, грађанском и државном, због тога на ово преважно питање учитељи, управитељи, надзиратељи и свака благоразумна обштина наістрожије па-

зити морају; И ни о чему учитељ не треба толико са діецом да говори, као о томе: што је пристойно, добро, ліпо, поштено, чесно родољубиво и благородно.

§. 4. Будући учитељу чин и званіе налаже, да у свему буде за углед народу и ученицима, то он мора све што је подозрително и неваљало избегавати, као на приміер картање, пијанчење, лумповање, неупутно брбљање, безобразно говорење, неприлични и скаратни ріечи и т. д. Іер свето писмо каже „неподобает строитељу божију бити пијаниціе ни безстиднику.

§. 5. Свако неправедно оговарање, смутњу и свађу, учитељ мора строго избіегавати и клонити се особито пред діецом; іер то је само злоћудним бабама, безобразним и непоштеним људима прилично. Знаімо браћо, да сваки поштен и честан човек држи испод свога достојанства у ове, овде речене пороке міешати се.

§. 6. Сваки поштен учитељ бираће друштво, с којим ће се дружити и міешати, па тиме ће и діецу сачувати од неваљалаца; а

богме ліепо каже и наша Србска пословица: какав је ко онако и друштво тражи; с каквим си до подне, онакав си после подне, а Цар Давид каже: с избранима избран будеш, а с нечестивима и строптивима и сам развратиши се.

§. 7. Сака псовка особито свети и божествени ствари мора бити тако далеко од учитеља, а и свештеника као небо од земље; іер, ако би се такво што на њима приміетило и дознало, треба да се лише званија, ако се после опомене поправили неби. Св. писмо каже: „Иже Хоцет другија учити должен сам богобоіазљив бити.“

§. 8. Учитељ у Школи пред ученицима несмије никога псовати, ружити и са гадним и непристојним ріечима грдити, а іош више ученицима ни под каквим видом тако штогод несмије говорити, іер прво, то је унижење за школу и учитеље, а друго, тиме се кваре и развраћају невина срца млађане діечице.

§. 9. Учитељ мора бистрим оком пазити и на то, што діеца између себе не пазарују,

іер чешће се догађа, да неке ствари украду, и продају, а то је двоструко шкодљиво: іедно, што се чини штета кући, а друго, што се од такових маленкости рађају веће крађе, лажи и доповлуди. Вели славни Мушицки: „О, судиіе, о учитељи народа! бдите! то іест пазите! биће мање зла.“

§. 10. Као што іе познато да привицавање у діетињству велику моћ над човеком има, тако, да му у природу то іест у крв пређе и да га то што іе за мадена привико и научио после кроз цео живот прати; због тога ће сваки озбиљно попаштити се колико іе гођ више могуће, да ученике своіе научи и привикне на: поредак, пристоіност, учтивост, искреност, честност, пазљивост, расудителност, приіатељско обхођење, правдољубиіе, услужност, чистоћу, трудољубиіе и искреност. И на последку да унутрашња чувства и осећања разуму подчињавају, то іест да іим каже: да човек треба да о сваком послу најпре добро размисли и разсуди, па онда да ради и говори. Вели св. писмо: „помни последњаіа твоіа и нікогда не согріе-

шиши.“ И то треба научити ученике, да неби сувишим угађањем и улагивањем другима, да код свіета већу чест и званіе добију, постали улизице и удворице, газећи под ноге правду и истину; іер то іе код свију паметних људи подозрења достоіно, а и св. писмо изриком говори: „*горе вам! іегда рекут вам добріе вси чоловіци,*“ а то ће рећи нашим србским іезиком: тешко вама! ако вам сви људи рекну, да сте добри.

§. 11. Сваки учитељ ако іе иоле свестан и паметан човек, дужан іе сматрати своіе ученике као браћу, а не као робове и подвластнике, као шта то на жалост, многи малоумни чине; іер послушаі драги учитељу! Ови ученици, ове мале гранчице народа нашег, то ће бити будући грађани, наставници, руковође, учитељи и пастири народа и црвѣ; или управо рећи они ће бити будући стубови и подпора милог нам Србства, од коіих ће зависити сва срећа и несрећа народна и државна. Видиіо сам учитеља или боље рећи мучитеља, коіи са ученицима тирански и скотски поступају, недопуштајући

им пред собом ни осменути се, а камо ли слободно стати и говорити. Таквог учитеља ученици по већој части моћи ће добри робови и слуге бити; али никако свестни, разумни и сміели грађани. Помислите браћо учитељи! како је благи Спаситељ наш Исус Христос са својим ученицима поступао и ноге им прао, па зато и іесу своје званіе и свој занат остављали, имање своје продавали и за Христом сљедовали да науку његову приме, пак после и другоме предаду.

На слободним и одкритим сунчаним зрацима биље напредује и плод приноси, а под сіенком и под стегом чами и пропада.

§. 12. Учитељ треба да се чува као живе ватре наглости и напраситости у осуђивању діечиих погріешака; іер тиме прво, криво и неразумно може пресуду учинити о овој или о оној ствари; друго, што тиме губи учитељ важност и поштовање од діеце; а треће, што тиме и њима самима даје хрђав пример. Једном речију: наглост и напраситост врло је велико зло, и шкоди како њему самоме, тако исто и ученицима, (ово се може

и на родитеље однети) зато, што од многог и неуміестног псовања, грдења, вике и ружења учини се и шњима и шњиме права циганија и гад, које ће иоле паметног учитеља пред разумним и научним људима рђаво карактерисати и препоручити; и много му више посла и муке с діецом задавати.

Коњ и вѣ који се често штапом бију неће до велике користи доћи, іер привикне и огугла на боі, па и немари што га бијеш, и гуркаш, а и св. писмо каже; „всіа с кротостију да биваіет.“

§. 13. Учитељ ни под каквим видом не смије избити ученика из освете или какве мржње на пр. зато, што му је ученик неки пут, може бити, усудио се истину у очи казати; или зато, што он какву препирку с његовим родитељима или сродницима имаде. Такав нечовечни поступак учитеља био би са свим осудителни и казни достојан.

§. 14. И онда баш кад би ученик штогођ мало погріешио или задатка незнао и опет га нетреба бити без великог каквог преступлења, іер само се животиња бије, а дієца

као и остали људи лiепим рiечима и доказима исправљају, коiе ће на њих боље подiеiствовати, него ли боi, а особито код iогунасте дiеце.

А ако ли баш до тога по неопходности дође, онда ће учитељ прочитати преступнику ону точку закона школског коју iе погазио, доказавши му да он ниiе рад, да га биiе, али да мора то учинити, iер закон му налаже и преступника казни. Али учитељ казн сам своiом руком не сми iе вршити, коiе у Босни већином чине, него нека га његов паросник шиба.

Видио сам неколико ваљаних и честитих учитеља коiи готово у школи никако за задатак тiелесне казни неупотребљавају, па су iим ученици преко године као и на испиту врло добро одговарали и свестно о многим стварима као зрели људи судили; али разуме се они ниесу жалили труда преко цiеле године прси своiе толкујући и обiашњавајући ученицима предмете и разне друге користне ствари дерати. А и iа сам сiам искуством дознао и iасно се увiерио, да

онде, где се озбиљно ученицима толкује, казује и прости разговетно прича и ревностни труд полаже о поучавању устменом да ту није потребно шибати . . .

§. 15. Учитељима се врло строго забрањује упражњавати стару привику неких неразумних учитеља: вући ученике за уши, бити по глави и по носу, чупати за косу, зато, што је то шкодљиво за живот и здравље ученика.

§. 16. У време школских часова учитељи не могу ко-је-куда по пољу тумарати, или у то вриеме учења с које каквим непосличарима (изузимајући путнике) преговарати се, или какве рачуне водити, које у нас у Босни на жалост готово по свима школама бива.

§. 17. Учитељима није допуштено ни под којим начином никакву другу радњу водити осим свога учитељског звања, а још строжије јавне меане и кафане држати. Зашто се то забрањује видићеш обширни је у точкама, које се на обштину односе.

§. 18. Сваки учитељ радећи на пољу просвете народне треба да у потреби сваку згодну прилику да ученике као и остале људе од злих и неваљалих обичаја и које каквих глупости и сујевіерија одговара и одвраћа; іер зли и глупи обичаји убијају народ морално и материјално; а ником више него учитељу и свештенику у дужности стоји да то изкорењавају и изгоне ради среће народње.

§. 19. Сваки добри, поштени, ревностни и честити учитељ, ако поле почитује закон божји и човечији, ако је рад колико толико оправдати своје високо звање, онако, као што му Бог и људи налажу; и ако жели добра, среће и напредка своме народу, тај треба да највише проведе време, дане, сате и минуте старајући се да се љепим и полезним читањем добри књига што више обогати, да би тако што више знања сабрао, и сам себе сваким даном боље и боље у савршавао и умно у напређавао; чиме ће од веће користи бити својој породици и будућности, обштини и нашем младом нараштају и на-

роду. Једном речију; прави учитељ стара се и труди за школу, цркву, общину и народ исто онако као ревностни и разумни отац о својој породици. О, драга браћо учитељи! упамтимо добро сви, да онај, ко оће да буде ваљан и добар учитељ и прави наставник младежи и љубитељ народа, он треба да се са сваком науком (предметом — књигом) коју ће идућег дана предавати, код куће напред својски приурити и спреми, шта ће діеци предавати и толковати; па пошто у другој опширнијој књиги нађе прочита и протумачи сам за себе, онда тек може діеци да казује и толкује. Чини ми се да неће излишно бити овде казати, да: урадише добрадише; ко ради неузајима, и масна му је чорба, море напајајући земљу чини добро ціеломе свіету, али све воде опет се у њега враћају, па је вазда пуно као што је и било; добро діело и ревностно мудра радиност и старање нигда пропасти неће, говори ти и само св. еванђалије.

§. 20. Сваки паметан и просвећен учитељ више ће ученике обучавати живим при-

мірима, устменим казивањем, причањем и разговорним толковањем, него ли голим и глупим оним старим учењем наизуст, што на жалост и бруку још и данас неки назови учитељи раде. Но ја се надам у нашу свестну младеж, да ће она од сада слободно на ноге устати и казати, да онај учитељ није достојан звати се тим именом, који рекне само: „дієцо! имаћете задатак одавде па довде,“ без да изтолкује и обіасни ученицима сваки задатак, прочитавши им исти од точке до точки чисто и разговетно.

Утубимо добро ово браћо учитељи: да они ученици, који само на изуст уче без да јим се толкује, они тај свој чемерни задатак избрбљају као воденица, што јим је само у памети данас, али га неразуме готово ништа, а сутра или кроз кратко време савршено га забораве. Такви ученици никада немогу, и кад велики буду стално, разсудно и зрело судити. Они пак ученици, којима се толкује, обіашњава и од који се захтева да сваки задатак својим речма изкажу и разіасне; они се тим развијањем ума и соб-

ственог свог разсуђења слободе, дотерују и постепено развијају да могу још тада док су мали, и кад већи одрасту боље, зрелије, сталније, уместније и паметније радити, мислити и говорити. А то гимнастично развијање и у савршавање ума, учини ће их да буду пре свега прави Срби и родољубци, ваљани управитељи свога дома, имања и породице, поштени људи и честити грађани, и руковође народне. А јели то све потребно — необходимо за све народе на земноме шару, и нарочито баш за нас Србе, то нећ сваћ разсуди ко здраве памети има; или да кажем по еванђелски: „иміејући уши слити, да слити.“

§. 21. Када учитељ буде обіашњавао и причао ученицима о животу велики царева, краљева и други владоца, а особито о животу славни људи, јунака добротвора, и добродіелатеља, он ће им подпуно обіасњавати сва њиова добра и зла діела, са много точки гледишта, која су они роду људском учинили, стављајући одма на углед ученицима, какве су посљедице од свију њиови

добри діела или не діела (рђавштине) за људство и грађане произишле. При овом толковању и расуђавању најзгоднија је прилика учитељу одвраћати ученике од свију зли, гнусни и неваљали діела, а упућивати свему ономе, што је добро поштено, племенито и узорито.

У оваквим приликама учитељу је најудесније да улије у млађана и њежна срца діечија братску љубав, свету слогу, међусобно сагласије, и да у сади и у темељи у њихово срце и душу искру пламтеће љубови према своме милом и драгом народу, језику, віери, завичају и отачбини.

§. 22. Равним начином света је дужност учитељу, да пробуди у ученицима своим чувство добродіетели, јунаштва и пожртвовања самог себе за све оно, што је свето, обште узвишено и племенито; а на против да їм најгаднијим бојама представи, омрази и огади: издаїство, паклену освету, црну неслогу, гадно самовољство и глупо лакомство; јер оно прво вазвишава народе до највеће славе, силе и могућства; а ово (друго)

последње упропашћава обштине државе па и целе народе.

§. 23. Учитељ из почитанија и љубави према своме народу и имену народном, треба да научи и приволе своје ученике да ни пошто неговоре и немиеішаіу у наш предраги и прекрасни србски іезик туђе ріечи, (као што то неки малоумни, непросвештени, и надрикњиге врло радо чине) као што су на приміер: фруштук, шпацирати, іауэновати, ушпарати, пенџер, оџак, саџак, тишлер, фраіла, шнаідер, чирак, бензер, акшамаі-рала, ошћелдум, федерместер, чакиіа, легциіа, шмек, ићи бињ, крк беш, дорт ићи и т. д. А све ово може се прекрасно Србски овако казати: доручак, шетати се, ужинати, заштедити, прозор, димњак, треножац, столар, — дрводеља, — госпођица, кроіач, свећњак, наподобііе добро вече, добро дошо, перорез, задатак, укус, мирис, две иљаде двадесет и пет, сто и іедан и т. д. Овде ћу навести како већина трговаца у босни све готове броіеве и рачуне међу се говоре турским іезиком.

О, браћо, опомените се тако вам віере и имена Србског, и помислите, да ли горко гріешите пред Богом и људма што наїдрагоцієнији аманет Србски то ієст ієзик под ноге баците. Роде мої, љубимо себе па ће нас и Бог и други људи љубити и поштовати. Іа се поуздано надам у омладину нашу, даће она од сада тако свієстна и благоразумна бити да ће старателно у свакої даної прилици туђе речи изкорєњавати из нашег ієзика.

§. 24. Учитељ дужан іє са родитељима и стариїима ученика споразумевати се и договарати: како треба да родитељи поступају са своїом дієцом код куће, па да таким начином лакше приуче дієцу реду, послушности и покорности добром учењу и владању, ієр кад га родитељи другачије код куће руководе, него што захтева правац школски, онда се од дієтета неможе очекивати оно што треба. Особито онда треба да се учитељ договара са родитељима, кад се примієти каква болест на дієтету, да би таким споразумевањем и заїєдничким стара-

њем родитеља и учитеља избавили діете од зла или неваљалства и на прави пут извели и обратили.

А кад би среће и благоразумија код родитеља и старатеља діечијих било, дошли би они сами учитељу и учтиво запитали: како се њово діете влада, учи, и пријежава, саобштивши учитељу и то, како се оно код куће влада и к' чему је наложено, те тако би се учитељ са діететом сходније владати и обходити умео.

§. 25. Ни іедном учитељу нек није допуштено узимати тако названу „реграцију“ од ученика, зато, што се тиме школа обезуважава и своју праву вредност губи; іер помислимо браћо. Како је ружно и неприлично видити у школи у дому Божијем, ће на асталу стоїи сира, јаја јабука, лука, пршута, сланине, пилића, дувана, боце ракије и т. д. Ако има признателни и осетљиви људи који уважава доброг учитеља и његову трудољубивост, ако је он имаде, па је рад тиме своју благодарност учитељу, изјавити, онда нека носи његовој кући, а не да од школе прави

меану и пиљарницу, што није угодно ни богу ни благоразумним људима.

§. 26. Сваки учитељ нека напише више врата школски: „да никоме није слободно у школу пушећи дуван и под капом улазити.“ А ми се надамо да одсада неће бити ни једног тако не благоразумног и неатног грађанина, који ће ову заповіест погазити и тиме важност и светост школе унижавати.

§. 27. Сваки учитељ строго је обвезан научити своје ученике темељно црквеном појању; јер то је управо редован и један од поглавитіи предмета школски. Јер кажите ми браћо учитељи, има ли каква већа и лепша сведочба о нашем труду и раду пред народом, него ли црквено, пієније које ми ученике наше научимо, да је оно огледало кроз које се учитељи с' народом огледају; јер треба да знамо, да сваки паметан и свестан човек познаће доброг и трудољубивог учитеља, чим дође у цркву и види како му ђаци лієпо пієвају, у реду мирно стоје, и тихо службу божију одговарају. То је врло велика препорука, дика и чест учитељу, особито код

простог народа. До душе има учитеља, који од природе гласа немају, а иначе врло су добри; од таквих неможе се то захтевати.

§. 28. Сваки учитељ треба осим црквеног пієнија да научи своје ученике разним пристоїним светским пієсмама, па кад изиђу љети на зелен да сви скупа сабравши се или посіедавши око учитеља у глас пієвају; іер ово на чистом ваздуху пієвање имаде тројаку корист: а) дієца, чешће пієваући до-терују и у савршавају свој глас, да буде љепши, углађенији и благозвучнији; б) дієца, када пієвају доста високим гласом, више него обично примају у себе ваздуха и много више избацују“ издишу из себе; а том приликом увлаче у себе чисти и скоришњи свіежи воздух, а избацују изнутра из себе онаі по-кварени нечисти задаі; и таквим начином шире прси и постају много здравији и снажнији, а особито то је врло корисно за слабу и болешљиву дієцу и људе; в) свако ваљано поіање усавршава у човеку чувства његова и чини осетљивима да може племенитије осећати за све оно што је благородно и обште,

осим тога што лепим півањем у слађавамо живот и себи и другима.

§. 29. У летње доба учитељ ће почешће изводити ученике на зелен, да се мало проодају, провіетре, протрчу, проиграју у присуству учитеља, да би таквим начином ученици долазили у іако движеніе тіела на чистом и слободном ваздуху; а све то чини да ученици буду бистрији отворенији окретнији снажнии и здравији. А діеца као и остали људи, ако сва ова речена добра качества однесећа се здрављу имају, онда су тек у стању своіе послове вршити и точно одправљати; іер мислим свак добро знаде: да слаб и болешљив човек не само што не може ни од какве користи никоме бити, но шта више на досади іе он себи, своіма а и другима.

Ово изводеће ђака на слободни ваздух важно іе за све школе на свіету а особито за наше школе у туріској Србіи, коіе су већином због своіе неуредности и нечистог држања више на (штале) кошаре налик, него ли на міесто ђе се словесна створења налазе, ђе највише времена проведу наши

мили синови, вѣри, другови и сродници. Али на жалост код нас готово свију србски учитеља и община, таі тако важни задатак до тога је занемарен да о тоі чистоћи школскоі ретко се ко стара и заузима. Но ваљда време је мислим, да и ми Срби у томе угледамо се на нашу подземну браћу у саједињеним Американским државама, коіи се старају о чистоћи школскоі као о свом домаћем обиталишту. У овоме послу паметан и поле просвећен учитељ може много учинити, па да му школа чиста и уредна колико толико буде.

Дакле браћо учитељи! у име народа нашег учтиво молим вас, не пожалте труда да обдржавате школу сваки своју по правилама коіа ће ниже у овоі књиги на своме міесту изложена бити; а то ће и за ваше здравље много служити, іер ви највише времена у школи проведете, пак сада сами судите, каква треба да буде ова најпреча, животворна рана човечијега живота воздух у оном міесту, ће се ви с' маіушном діечицом по ваздан налазите? С' вашим озбиљним и ревностним старањем ви можете и общину про-

будити, и приволети да вас она у томе као и у свему осталом што је корисно и добро наклона буде, разуме се у колико јој њено стање допуштало буде.

§. 30. У умерено топло летње доба, треба сваки учитељ да се постара да изведе своје ученике на удесно и згодно мјесто да се купају; али само то мора бити пред очима учитеља, а без њега ни пошто. Купање у ладној води највише кріеши, челичи и снажи тіело човечије, и чини човека бистрим, окретним, паметним и врло здравим. Само по себи разуме се да здраво знојавну діецу у ладну воду пуштати несмије, нити ладну воду пити; јер и у једном и у другом случају врло је шткодљиво па шта више и смртоносно; јер у здраво угрејаном тіелу од сасвим ладне воде крв се следи и кроз кратко време бог да га прости; а ако не то, а оно за ціело добиће суву, іектику, запалење цигерице или силни кашаљ.

Дакле поштени другови моји и наставници народа, и опет понизно вас молим, научите ту малу Србчад — миле гранчице рода

нашег да се умеју од свију подобни смртноснои промена чувати, то іест да се после силно угреіаног тіела нагло ладноћи никаквоі не излажу. После сваког купања нужноіе брзо ићи или трчати мало док се тіело угриіе.

§. 31. Учитељи би врло велику корист учинили народу и држави, кад би сваки научио „Гимнастику“ а то ће рећи нашим Србским іезиком: движење или разновидно гibaње и кретање поіедини удова и ціелога тіела, пак би и своіе ученике томе обучавали, коіе бива у свима просвећеним земљама; и онда би тек имали ми снажне и здраве људе. (Гимнастика се за 20 дана научити може). Око тога важног предузећа требале би общтине и правитељства, као и о свему осталоме, да се озбиљно и неотложно постарају; іер ни іедно общество ни правитељство без здравог народа живити не може, зато што само са здоровим грађинима могу се велике ствари и важна діела свршавати. Ако учитељ нема прилике да научи Гимнастику, а оно бар нека допусти ученицима у присуству

своме, трчати, скакати, р'вати се и бацати се камена с' рамена; іер све ово не само што іе здраво и што развиіа мишиће и цео састав човечиіег тіела, него чини човека крупним љешим, и іаким. А права Гимнастика о коіоі іе овдіе ріеч, развиіа ціео састав човечиіег тіела, и чини човека већим, стаситиім, угледним, іуначним, іачим и врло здоровим, и то тако, да сваки онаі, коіи се іе с' малољетства Гимнастики упражњавао и учио ретко кад болестан бива. Тіело му іе, штоно кажу, као челично.

Установлење села или біесѣде.

§. 32. Сваки иоле паметан родољубив и просвештен учитељ, треба да употреби сваку згодну прилику, па ако незна да научи пре свега сѣм по више различити народних піесама, и да потом и своіе ученике поучи, да исте те піесме сложно и лепо могу піевати; онда да напише слово: о почитању родитеља и учитеља; о слоги међусобної љубави и сагласију; слово против лењости, пиіанства и говорења срамни и безстидни ріечи, као

смертним гріховима; слово о подизању и под-
помагању народних школа, и великої важно-
сти њеної, које се сматрају за основ и нео-
борими темељ народне и државне среће, бла-
гостања и напредка; слово, како се треба
чисто држати; слово, о народној економіи
и чувању здравља и т. д. Уз то научиће своје
ученике декламовати то јест да уму чисто,
разговетно, с' лепим гласоударењем и гип-
ким произношењем читати, народне піесме и
ваљане стихове. За такво декламовање (гип-
ко читање) могу се изабрати ове піесме: По-
шетала царица Милица: Урош и Мрњавче-
вићи (отимање о царство); Піе Марко уз ра-
мазан вино; Славу слави Краљевићу Марко;
Кад се жени Србски цар Стіепане; Марко
познаје очину сабљу; Милош у Латинима;
Маргита Девоіка; Косовка Девоіка; Смрт
цара Душана (из Невина слоге) и т. д. Ове
піесме изабрао сам зато, што се у њима
огледа и аісно представља и описује Српска
Храброст и Јуначка Срце, одважност, сло-
бодни Србски Дух, досетљивост и стално за-
ступање свога права и пред самим царем на

пр: „Ако пијем віера ми доноси, ако носим и доликујемо; ако пашем Сабљу Димискују, іасам сабљу за новце купио и т. д. У њима се дивно црта и карактерише сав Српски живот: искреност, віерност, љубав, правда и истина, оданост віери, народу и іезику своме, поштење гостољубље и високо достојанство народа свога, и бившу Српску славу. Силу и величину и т. д. где ће прозборити коју ріеч о томе: Како је ціео просвештени свіет обратио особиту пажњу на наше Србске народне піесме, због којих нас почеше много више уважавати и поштовати по приіе, провиђајући из њих велику будућност Србству на истоку Европском.

Па пошто је учитељ од прилике приуговорио ђаке да имају читав сѣт и по читати и піевати, онда ће позвати обштелство у іедну собу или школску, или своју или чију другу, на „Сіело“ или боље рећи на „Біеседу“, Кад се народ скупи, онда ће ту біеседу прво он својим словом одпочети, а даље нека иде онако како је он напред с' ђацима наредио. Разуме се по себи, да ће учитељ од піесама

Како за певаиће тако и за читање а исто тако и слова узимати онолико колико је за једну бијеседу довољно, а остало ће редом настављати у другим бијеседама. Овим би учитељи учинили велику услугу просвети, на претку и народу — услугу, коју само племенити и просвештени људи помислити и осећати могу. Овим би учитељи и сами своју и своје породице будућност осигуравали.

Ова бијеседа била би благодетна још и зато, што тим поводом ученици налазећи се међу народом и старешинама бива ли би скромнији, учтивии, обходителнији и много слободнији мјешајући се са отмиеним грађанима, јер преставте себи само оног који се родио и одранио у планини код оваца сâм самцит, а узмите опет оног који се мешао с људима доста паметним; каква грдна разлика мора бити међу њима, кад у какво отмиено друштво дођу.

О Боже благи, молим ти се смирено: учини твојом светошћу, да сваки србски учитељ може зрело поњати и увидити какву велику — огромну корист ове бијеседе, само

ако су онакве, какве треба да су, учинити могу; и да се око овог преважног діела озбиљно и својски заузму и постарају.

Оснивање штедионице.

§. 33. Сваки учитељ из родољубија и просвітољубија требао би да у својој школи уреди и оснује „штедионицу“ у којој ће он и сваки ђак, сваке Суботе по 10 пара улагати. За врло сиромашне неж улаже мјестна црква или свештеник. Ову кутију „штедионицу“ нека не буде трудно ни мрзко учитељу да је поднесе и сваком другом Србину, особито званичницима и имућним људима, доказавши им важност тога предузећа. И црква треба сваке недеље и празника, осим онога што ће за сиротињу по 10 пара прилагати, да сама у име себе по 1 грош полаже.

Циел и задатак те „благотворнице“ то јест „штедионице“ биће та: да учитељ у сагласију отмиени ученика купује из ње најлепша стара и новија сочиненија, за оснивање

школске библиотеке то ієст књижаре — читалишта.

При том куповаће из тих новаца разне слике стари и нови србски іунака, воівода, царева, краљева, кнежева и други знатни и отлични људи из наше и туђе историје, да би тако дієца очима могли видити онога о коме уче или читају. Од ти исти слика могу се неке на дар добрим и приљежним ученицима за одличіє давати, што ће у њима велику љубав подстрекавати и побуђивати іошт већма науки и похвалном владању. Іа сам очима видео іедног честитог Србина и учитеља, коіи тако у своіоі школи ради, пак су му ђаци врло добри, и утркују се коіи ће добити слику Душана, Обића, Немање првог и т. д. А іош више утркују се ко ће добити књигу: „Душанију.“

Осим тога, што оваі іє (начин) предлог преважан за бољи успієх ученика у наукама, он іє іош, іа мислим, наізгодниіи начин основати у свакоі школи *Библиотеку и Читаоницу*; а то іє за умно, морално и

материјално унапређење народа врло велика и важна задаћа. За овај преважни предлог треба да се озбиљно свештеници и учитељи; па и само правитељство и общине што прије постарају; јер пролази време и неповраћа се, а околности и стање србског народа и дух садашњег времена то од нас захтевају. Ако посијеш и пожњеш, вели србска пословица.

Библиотека Књижница.

§. 34. Учители, свештеници и общине, у свакој иоле повећој вароши, ако у њима крв племенита ври, могу само кад узхтедну од добровољни прихода фонд за библиотеку њиве вароши основати, а ту заиста милиони нетребају, само неџ су они прави људи, који себи, породици својој, народу своме и просвети народној напредка желе. Да је среће наши имућнији људи утркивали би се и отимали ко ће прије положити темељ том важном предузећу, па да остави као поштен и просветољубив човек чесно име у общини својој. А положити

лиіен темељ књижници и постати основа-
тељем њеним и добротвором народним може
се са 100 форинти. А што се тиче куће
гди ће се она сміестити ваљда ће се која
обштинска или црквена кућа у први мах
наћи.

О недељної школи.

§. 35. Учитељи по варошима врло би велико
добро народу учинили, кад би сваки у своіоі
вароши недељну школу одпочели предавати,
то іест, кад би сваки после службе божиіе
или у 4 сата после подне у школу народ
сабирали и ту им разне науке, коіе су за
слушаоце нуждне предавали.

Разуме се учитељ ће бирати за то пре-
давање такве предмете коіи су народу од
наівеће потребе и важности.

У недељним школама сваки слуга и
слушкиња, калфа и маістор, коіи у радне
дане школе посіећавати немогу, могли би
том приликом научити читати, писати, ра-
чунати, и іошт коіу другу полезну науку
чути и запамтити. А іеди то користо за

благостање народно, државно и друштвено
нек сваки поштени и просвештени родољу-
бац сам разсуди?

§. 36. Сваки учитељ треба да научи
прво своје ученике, а после и сву осталу
варошку діечицу која гођ умеју говорити:
да, кад их когођ упита: шта си ти мла-
дићу? па да младић на то питање одма од-
говори: ја сам Србин. Добро би било, кад
би се неки добри људи нашли који би діе-
чици по коју крајцару зато даривали, да
се тиме у њима још већма пробуђује ре-
вност к' томе одговору.

Поредак ученика идући у цркву и у њој.

§. 37. Учители са місетним свештени-
цима договара ће се и одредити једном за
свагда време у које ће се вечерња уочи
недеље и празника започињати, да би тако
учители на позив прве звечке или звона
ђаке своје у ред два и два ставили, и тако
упоређени мирно и тихо у цркву дошли,
идући по средини параде с' њима њиов
учитељ, строго мотрећи на поредак ученика.

Дошавши у цркву или у ћелију учитељ ће их сам својом руком наміестити ће ће који стајати и то мора бити у правилном реду. Ако он одправља пјевницу, наредиће најстаријег ђака да мјесто њега пази на поредак и тишину, да ученици смирено и благоговјено стоје и службу Божију једногласно одговарају.

Ах, на жалост морам овде примјетити да сам очима мојима видео учитеља, који су до тога небрежљиви у своме звању, да ученике своје ни „Господи помилуј“ честито нису научили, и да у Суботу у вече, и уочи празника, на два сата пре вечерња пусте из школе ђаке, па кад прispије вечерња од 80—100 ученика једва ћеш њих десетину или још мање у цркви видети. Готово исто тако и с јутрењом и литургијом бива, а заиста баш у то вријеме никаква посла они немају, да би се тиме изговорити могли.

Сад кажите ми господо свештеници, учитељи и ви браћо обштинари, који такве неуредности пред очима видите; јели могуће од такве діце, која у младости цркве

Божије не посіећавају, очекивати у старости њивоі, да буду побожни, скромни, учтиви и богобоіажљиви људи? Заиста не, никако! іер на што діете навикне у раноі младости то му се пресели или боље рећи прелије у нарав, и таі ће обичаі до старости терати га. При томе незаборављаімо ово што је наіважније: Човек, коіи нема у срцу своме побожног осећања и богобоіажљивости, таі готов је у свакоі даноі прилици, у сваки неваљао и нечист посао улазити, а богме утубимо добро да је такав човек мрзак вишњему судији, Богу; а опасан друштву грађанском и свима и свакоме.

Упитаімо се дакле, ко наівише подлежи одговорности за таі велики гріех? богме нико више него учитељи коіи су се тога посла примили, па га с' небрежењем извршавају, а обштине такође подлеже и гріеху, и стиду, и кару, што за своіе новце то трпе и непоправљају.

Истина до душе обштине нису знале, може бити, о школском реду ни мало;

али сада надамо се да ће свака община своју школу, своје учитеље, своје ђаке па и сама себе по овој књизи управљати.

Нова метода.

§. 38. Сваки учитељ у својој школи треба да предаје діеци по новој методи, предавања, да се једном већ и код нас избаци онај стари, тешки, неваљали и сасвим незгодни начин срицања, а да се узме овај који је 20 пута лакши и удеснији од старог; јер по старом начину ученик учио би читаву годину дана буквар па опет не би умео готово никако у другој књизи читати; а по новом начину предавања код доброг учитеља може ученик за три месеца дана научити сав буквар, па и друге књиге доста слободно и разговетно читати.

Дакле надам се да ће свака паметна и благоразумна община од свога учитеља и сама захтевати да по новом начину буквар предаје, и да ће радо, ако учитељ не би знао тако предавати, послати га о свом трошку до неког другог научног и ваљаног учитеља

да он сам научи. А предавати по том начину сваки учитељ може за 3—4 дана научити.

Збор Учитељски.

§. 39. Учитељи србски за умни свої развитак и у савршавање врло би много допринели, кад би се озбиљно заузели и договарали, да се сваке године іедном у време разпуста сабирају сваки у своїм предіелима, на іедно определено місце на „збор учитељски“ поради с поразумљења, договара и сагласија о наісходнијем начину предавања наука, у народної основної школи (а богме и у гимназији, полу-гимназији, реалки и богословіи; іер на жалост има их врло много туне іадаца. Господ их убиіо! А лебац народни сапровад немају савіести ни поштења да се труде да оправдају оно на што су позвани и о предіелени); о успіеху и поболшању народних школа и о свима учитељским и школским пословима. Какву би огромно велику асну за себе и за просвету народну од тих збора учитеља извукли, то сваки боіи мислити умиіе себи лако преставити може. Па по-

што се на тої предіелної скупштини учитељскої договоре и споразумиу, онда треба да изберу између себе іеднога или неколико њих и пошљу у главну скупштину т. іест у „уієдињену омладину“ да іої изіави све оно што му іе местни збор саобштио. По моме ~~мишљењу~~ добро би било сиротном иначе добром учитељу, коїи удаљен од збора живи, и путни трошак одредити или бар неку му помоћ учинити.

§. 40. Сваки учитељ дужан іе сваког свог ученика питање или какав предлог пажљиво саслушати и одма му, ако знао буде обіаснити и просто, разговетно истолковати пред свима ученицима; а ако ли сѣм неби знао, онда ће ђегођ у обширної књизи прочитати, или кога зато упитати, и затим одма ученику питање разрешити и непоњатно поњатним учинити. А ти драги подмладче сръбски буди слободан за све упитати што добро незнаш, или се сумњаш, іер то ти ни іе дан поштен човек забранити и заміерити неће.

ПОЧЕТАК ШКОЛЕ И ВРІЕМЕ ПРИМАЊА У ШКОЛУ.

У ціелом просвећеном свіету нашло се іе за добро и одређено іе законима државним да се ученици само іеданпут у години дана у школу примати могу. То вріеме примања код све просвіћене браће наше Срба одређено іе у мјесецу Августу то іест од 1. па до 20. Августа; и то се зове назначени рок примања у школу и почетак школске године. Зато треба свака община, у коіоі школа постоіи преко своіи управитеља и чланова школски да іаве преко свештеника и кнезова свима селским общинама, да ће се одсада, у име преблагог Бога, на основу закона школског діеца у школу само іеданпут у години дана примати, и да то вріеме примања законом школским одређено іе од 1. до 20. Августа. У том ће позиву община доказати народу да се ничије діете после тога опредїељеног рока (20. Августа) у

школу примити неће, осим ако би узрок томе закаснењу велика причина била или болест; но и у том случају мора се пазити да ли ће тај ученик остале ученике постићи моћи. Ако то неможе, примити се несмије; јер ред школски нипошто се кварити несмије, као што је то на жалост досада свуда код нас у турској Србији бивало, будући је сваки слао своје діете у школу онда, кад му је воља била; па баш због тога нереда на велику нашу бруку и срамоту нијесмо ни имали у школама нашим никаква реда, а готово и никаквог доброг успјеха у наукама, као што остала браћа наша имају, и као што би требале да већ једном и ми имамо оно с чим се сви изображени људи и обштине диче и поносе. А највећа је дика и понос свакој оној обштини, која има добро уређене шкеле, ваљане учитеље и лепу цркву.

Дакле надамо се да ће од сада свака обштина тако паметна и благоразумна бити да ће својим членовима управитељима и учитељима строго препоручити да се по овом реченом правилу управљају. А мислимо да

се неће ниједног грађанина тако непоштенос
и неразумног наћи који би се овоме бого-
угодном реду и закону противио.

Возраст дјеце.

Ни једно дјете не треба да се прими у
школу које шесту годину навршило није; јер
то је штетливо поредку школском и здрављу
дјечијем.

Вријеме уписивања у школу.

Вријеме уписивања дјеце у школу по-
чиње се 1. Августа и траје до 20. За то ври-
јеме учитељи спремају дјецу за почетак ра-
зним причањем и толковањем о разним ко-
ристним предметима, а особито треба, ако
је поље прави учитељ, да им највише тада
прича о важности науке и просвіете, којије
цео паметни свјет тако јако срцу пригрлио,
и која је (наука) тако моћна и снажна са
људима читава чудеса чинити, као што сун-
це чини са биљем, којије га са својим пролећ-
ним зрацима из зимног-снежног мртвила у

живот повраћа. Тако би добар учитељ омилио млађаној діечици науку и просвіету, с'чим би велику корист учинио бољем успіеху ученика и напретку школе.

Разделење школе на разреде.

Свака основна школа треба да буде раздељена на четири разреда и сваки разред учиће се по читаву годину дана.

Сви ученици који се у једном разреду налазе треба да се тако уреде, да је свима ученицима у свакој књижици један задатак, и онда ће и ученици и школа бити врло напредна; јер овим начином, кад је свима један задатак (лекција) онда оно што учитељ толкује и казује једноме то исто важи за све макар да их је тисућа.

У сваком разреду пак треба да се уче оне књижице, које су ниже за сваки понаособ разред назначене, и то овим редом:

У првом разреду првог полгодија

1.) Штица и буквар. Познавање писмена и срицање с' грађанским писменима.

2.) писање грађански писмена на табли.

3.) Наизуст учење броеіва да сто, писање такви на табли и броіање са стварима.

4.) Неизуст учење молитви: Отче наш и Богородице дієво.

Другог полгодија.

1.) Продужење буквара, т. і. читање с' грађанским писменима.

2.) Познавање црквени писмена, срицање и читање.

3.) Продужење писања на табли, и почетак по прегледалици.

4.) Наизуст учење броієва до 1000, писање такви на табли (и броіање са стварима.)

5.) Наизуст учење символа вієре.

у другом разреду првог полгодија.

1.) Читање из прве читанке (прво одељење).

2.) Читање из часловца.

3.) Продужење писања по прегледалици.

4.) Из рачунице прва два вида сравнења речним броієвима, и наизустно учење таблица: сабирања и одузимања.

5.) Кратка свештена историја старог за-
віета.

6.) Прва знања, наизуст (прва и друга
глава).

7.) Наизустно учење молитви: пре и по-
сле обіеда, при после спавања.

Другог полгодија.

1.) Читање из прве читанке (друго оде-
лење.)

2.) Читање из часловца.

3.) Продужење писања по прегледалици.

4.) Из рачунице друга два вида с равно-
нареченим бројевима, и наизустно учење та-
блица: множења и діељења.

5.) Кратка свештена историја новог за-
віета.

6.) Прва знања, наизуст (трећа и четврта
глава).

7.) Наизустно учење десет заповіеди
божіи.

Шієниє учиће се у оба полгодија овог
разреда.

У трећем разреду првог полгодија.

- 1.) Читање из друге читанке (до пола).
- 2.) Читање из псалтира.
- 3.) Писање по прегледалици по казивању.
- 4.) Из рачунице: правила о разнона-
ченим бројевима, и прва два вида разнона-
речони бројева.
- 5.) Кратки хатихизис, прва част.
- 6.) Прва знања, наизуст (пета и шеста
глава).
- 7.) Основи математичног и физичног зе-
мљописа са употреблењем земљовида.

Друга полгодија.

- 1.) Читање из друге читанке (до краја).
- 2.) Читање из псалтира. *)
- 3.) Писање по казивању (из писмени са-
става).

*) Почем су часловци и псалтирци скупи, то је изва-
ђено из њи што је за ученике нужно, и стављено у
читанке. Са овим читанкама могу учитељи заме-
нити часловце и псалтире.

4.) Из рачунице: друга два вида разнона-
наречени бројева.

5.) Кратки катихизис, друга и трећа част.

6.) Прва знања, наизуст (седма и осма
глава.)

7.) Основи грађанског земљописа, са упо-
треблењем земљовида.

Пієније оба полгодија, и преко цијеле
године декламовање народни піесама.

У четвртом разреду првог полгодија.

1.) Читање из треће читанке.

2.) Писање по казивању (из писмени са-
става.)

3.) Из рачунице: повторавање сва че-
тири вида са равнонареченим и разнонаре-
ченим бројевима.

4.) Повторавање цијеле кратке свештене
историје.

5.) Кратки основи из србске граматике,
до глагола.

6.) Кратка србска историја до кнеза Ла-
зара, са обширним погледом на све земље у
којима србљи обитавају.

Другог полгодија.

1. Читање из треће читанке (продужење).
- 2.) Писање по казивању (из писмени са-става.)
- 3.) Из рачунице: о простом правилу тројном.
- 4.) Повторавања ціелог кратког кати-хизиса.
- 5.) Кратки основи србске граматике од глагола закључно, па до синтаксе изкључно.
- 6.) Кратка србска историја од кнеза Ла-зара до најновијег доба.
- 7.) Из земљописа: о европској турској, и свима србским крајевима укупно.

И у овом разреду учитељ ће обраћати особиту пажњу на декламовање разни піе-сама народних. У сваком разреду учиће се сваки дан по 5. сахата: три прије и два по-слије подне, осим црквеног піенија; а піе-није ће сваки учитељ ђацима предавати три-пут у недељи по читав сахат, а и недељом и мањим празником после подне; јер тада би му и грађани долазили, неимајући посла до-

маћег, и том приликом могао би им штогод важно причати и толковати.

У сваком разреду, сваке године држаће се два испита: први „мали полугодишњи испит“ у Јануару месецу; други „велики испит“ при свршетку месеца Јунија. Због ова два испита ціела школска година діели се на двоје: прво полгодије, које траје до првог испита и друго полгодије, које је до другог испита.

Ціела школска година діели се на два полгодија и на два испита зато, што ученици боље успіевају; па зато сваки ће учитељ у првом полгодију научити своје ученике од прилике по полак књижица, које су за њи-ову діецу опредјељене, и у више назначене мјесеце испите јавно држати.

На оба ова испита, т. ј. на „полугодишњи“ и „годишњи“ дужност је учитеља *позвати ціелу обштину* на испит, нека присује сваки који жели; јер то је тројака корист: прво, обштина, родитељи и старатељи діечји моћи ће том приликом најбоље видити, чути и увјерити се о успјеху своје діце;

друго ученици нека се приучавају да могу слободно пред много народа стати и јавно око у око говорити; треће, и сама община то јест народ научиће штогод том приликом. Због свега овог сваки учитељ требао би да држи испите *недељом* или каким другим *празником*, одма чим народ изјутра из цркве изиђе, зато, што народ празником нема посла и сваки ће као беспослен радо доћи и самкоју лепу ріеч чути и научити. А у радни дан већ то неби могао учинити. Дакле сатим би учитељ и народу користио, које се надамо да ће сваки паметни и поље просвјешени учитељ учинити.

Благодарење Богу и оціена ученика.

После великог годишњег испита, сваке године држаће се у цркви лицем на Петровдан благодарење богу, зато, што су ученици и наставници њиови срећно довршили школску годину. Послије службе божије сви ће ученици (а добро би било и родитељи и старатељи њиови) сабрати се у школу, где ће им учитељи прочитати годишњи успјех у

у наукама и показати, који су ученици достојно и похвално заслужни да пређу у старији разред, који ли пак због своје лењости и хрђавог успјеха у наукама, и због своје непослушности морају опет тај исти разред цијелу године дана понављати. А ако ли и идуће године добар успјех показали неби, онда ће се као неспособни за науку, из школе са свим одпустити.

Оним пак ученицима, који су преко цијеле године одлични у наукама били, овом приликом за њихов труд и пријежање, раздаће се награде, које се састоје у књигама или у чему другом, да би им тиме труду задовољили и још већма побудили за науком и пријежањем. На дарку, који им се за одличје даје, треба да буде написано име учитеља или школског управитеља и на лијепој изрезаној хартији притиснут обштински или црквени печат, да би тај дарак тиме још већу важност имао.

Одпуст — одмори ђачки.

Послије благодарења на Петров-дан ученици ће имати одпуста да се мало одморе

од труда и они и учитељи читав мiесец Јули до 1. Августа; веће школе као што су реалке, гимнасије и богословије имаће мiесец и по т. i. до Госпођине.

Осим овог одмора ђачког имаће још о Божићу 8. дана, о ускрсу 8. дана и преко цијеле године четвртком послје подне, а ако ли је какав празник у седмици учи се и после подне ваздан.

Поредак у школи и околo ње.

1. У свакој школи прије свега треба да има образ (икона) светoга Савве просветитеља србског, (или другу коју икону) којој ће на зиду од источне стране пред лицем ученика наместен бити, да би тако ученици кад се богу моле, поглед свој управо у образ светитеља управљали.

2. Свака обштина и учитељи завешће у обичај и свету дужност, ако досада нијесу, да се сваке године 14. Јануара свечано празнује св. Савва као највећи србски учитељ, покровитељ просвете србске и патрон школски; којом приликом сабраће се сво обште-

ство те вароши у школу одма посліе божествене литургије, где ће се прије свега водица и кољиво осветити, потом учитељ и ученици слово изговорити, а за тим ће ученици одпјевати піесму у част. св : Савве, или по више піесама, ако је учитељ тако приљежан и трудољубив био да их више начини, које би заиста и требало, да се овај наизначајни дан за србску цркву и просвіету што величанственије прослави и преузне се, као што се и пристоји чинити ономе, који је тако срдечно, ревностно и неуморно старао се и радио у корист премилог рода свог србског. (Види на крају ове књиге „светосавска светковина у бањалуч. богос“ :)

Посліе те свечаности управитељ школски прочита ће обштини приход и разход школског фонда и успіех ђачког и школског унапређења.

Овом приликом обштинари ће сваке године, као свету дужност своју сматрати, да сваки по могућству своме на тај пресветни дан положи на умножење фонда школског макар по неколико гроша из уважења, части

и поштовања светог Савве, које ће им он као угодник и светитељ божји троструко надокнадити.

3. У свакој школи треба да има орман у ком ће учитељ списке, прописе и разне школске ствари држати, и астал и столица за учитеља.

4. Сваки разред мора бити снабдіевен таблицом, сунђером, кредом, и осталим потребним стварима школским.

5. У сваком разреду у ком се учи земљопис, мора се имати земљовид, т. ј. мапе ліпо повезане и на зиду редом повішане, из кога ће ученици познавати земљу на којој живимо.

6. Први и други разред на сваки начин треба да има штицу и таблицу на зиду, према очима ђачким наређане, на којима су рукописна и трукована писмена напечатана. Она су врло потребна зато, што тако ђаци сваког минута пред собом виде свако писмо и књишко и рукописно, како га написати треба, ако незна.

7. У свакој школи треба да су фуруне тако зване гвоздене од туча и то онакве,

коіе се изнутра ложити могу; іер оваква фуруна очишћава поєварени ваздух из себе.

8. У свакоі соби школскоі треба непременно да се начине и наміесте віетрила на прозорима, коіа су врло користна за здравље ученика. Незнајули што су віетрила, нека запитају.

9. Школа се сваки дан мора чистити и сваки пут после излазка ученика провієтривати т. і. прозоре отворене држати. То треба необхідно чинити за чистоћу школе и здравље ученика.

10. Свака школска соба треба да се на сваки начин по трипут у години кречи и пере штогод іе за прање и прљање, и то: о распусту великом, о Божићу и о Ускрсу.

11. У школи нико несмије пити, ести, дувати пушити и под капом улазити; іер се тиме школа обезоважава и поредак нарушава.

12. У соби школскоі нетреба да се држи вода за пиће, као што іе то досада бивало; него ће общтина наредити члановима школским, да начине и наміесте іедну качицу са заклопцем у ходнику пред школом, на коіоі

ће двије масе (цименте стајати, где ће ученици своју жеђ подмири моћи.

13. Око школе нетреба да буде баруштина, блата, обкопа, рупа и одкрити бунара; него нек је све чисто, уређено поправљено и ограђено.

14. Ако је икако могуће треба свака община око школе да посади: липа, багрема, јабланова и осталог дрвећа; јер свака шумица очишћава и освјежава ваздух, а особито у том се слави липа и багрем. Све ово врло је пробитачно за здравље наше миле и драге діечице, па за то надам се да ће свака община тако благоразумна бити, о том се озбиљно постарати, као и о свему осталом што је за школу и здравље ученика корисно и добро.

15. За сваку школу учитељи и чланови школски наредиће да школа има звонце или клепало, којим ће се у одређено вријеме два пута прије и толико пошље подне оглашавати ученицима, да је вријеме у школу. Прво звонце удариће на по сахата прије почетка школе, а то ће значити да се діеца приуго-

товљавају да од куће у школу полазе. Друго звонце или клепало удараће баш у оно вріеме кад се школски час почиње, како изіутра тако и пошље подне; и тада сви ученици морају већ у школи сваки на своме мјесту бити, па чим звонце престане ударати, одма ће сви на ноге устати, у глас одређену молитву отпјевати, и слушавању приступити.

Овде реко „и слушавању приступити“ зато; што мислим да ће сваки учитељи и чланови школе научити и у обичајити све ученике, ако то досада учинили нјесу, да сваки ученик свој задатак научи код куће, па да у школу на час готов и спреман дође; а учитељ у школи за сво одређено вріеме мора слушавати их, толковати и предмете објашњавати.

16. Када се молитва чита учитељ ће поред ученика као и ученици скромно и благовјерно, окренувши лице икони, док се молитва сврши непомично стајати; јер како у свему тако и ту у вріеме молитве учитељ треба да предходи примјером међу ученицима својим.

17. Молитвом ће се часови почети и молитвом свршити, и то при почетку свагда ће бити прва молитва ова: Все благи господи и т. д. А при свршетку: Благодарим ти господи и т. д. А од учитеља зависи, ако ће још и друге молитве после ових придодати, као на примјер символ віере, — молитву господњу, десет заповіди и т. д.

18. Молитве се морају тихим и уміерено скромним гласом пјевати без вике и дреже; јер богомољац је срце и душа а не вичуће и деруће се грло.

Школски закон по коме се ученици управљати морају.

Будући је школа извор и неизцрпими источник знања и мудрости за цео род људски; или другчије рећи дом божји, у ком се све оно научити може штогод је разуму човечанском постизајемо и могућно и штогод је за обстанак и за живот словесног човека и безсловесног живинчета нужно и потребно. Она је дом божји још и зато, што онај који хоће да служи богу и цркви христовој,

он се прво мора научити у школи, па онда тек у дому божієм може дієіствовати оно, што смо дужни одати у хвалу благодарност Свевишњему и Свемогућему Господу Богу, саздатељу свіета и податељу свију блага, коіа се на нас његовим штедротом и десницом и неисцрпаіемом милошћу изливају. Дакле кад је она т. і школа тако света и важна, то се у њоі мора и сљедећи поредак набљудавати.

1. Ученици су дужни у школске дане на вріеме и уредно у училиште долазити.

2. У училишту треба да су мирни и да на оно пазе што им учитељ говори.

3. Играчке и друге ствари, коіе науци не принадлеже, несмеју ученици и нико други у школу доносити.

4. Сваки мора своіе ствари чисто и у поретку држати.

5. Сваки мора бити чист, очешљан и умивен.

6. Вазда ваља истину говорити и с друговима у љубави и братски живити.

7. Нико несмије срамно говорити и пјевати, псовати и другима имена издјевати.

8. Строго је забрањено красти, туђе ствари узимати и затајивати.

9. Нико ништа у школи несмије мрљати, резати и кварити.

10. Строго се забрањује ученицима поред себе шкољиве ствари носити и у школу их доносити, као што су: ножеви, пиштољи, барут и т. д.

11. Сваки ученик треба од куће у школу и из школе кући мирно да иде; да се по улицама не задржава, не трчи, не виче, не пјева и не игра.

12. Ни један ученик несмије се на забрањеном мјесту и у забрањено вријеме купати.

13. Сваком је ученику забрањено изван оног мјеста ићи, у ком живи; а још му се строжије забрањује без знања родитеља или старатеља, и без допуштења учитеља то чинити.

14. Ученицима забрањује се зими са озеблим прстима к врелим пећима приступа-

ти, и на њима прсте одкрављивати; іербо іе то врло шкодљиво за здравље.

15. Ако би коїи ученик позно долазио у школу, учитељ ће га сваки пута по сата или цео сахат после школе под затвором оставити.

16. Ако ли би пак коіе діете у школу прерано долазило, и то само ради тога, да по школи виче, игра и скаче, то ће му учитељ под каштигом затвора закратити, да се не усуди пре првог звонца (клепала) у школу долазити.

17. Када учитељ толкуіе ниіе слободно пера, плаівазове и држаљке резати, нити чим год шуштати и лупати, него све оно што іе потребно за школу, нека буде пре часа школског спремљено и приуготовљено.

18. У школи и у вріеме школски часова, нико несме іести, пити нити каква іела доносити, осим они коїи далеко живе; али и они мораіу зато изван школе одређено какво міесто имати.

19. Учитељ ниіедно діете, коіе іе сврабљиво, шугаво и краставо, неће у школи др-

жати; него ће позвавши и посієтовавши се с његовим родитељима или стариіима, одма га кући одпустити, да се лиіечи, да неби и остаду дієцу заразило.

20. Свако дієте, коіє дође у школу нечисто, неочешљано и неумивено, одма ће га учитељ риіечма казнити и кући послати са іош іедним од наібољи ученика, да изіави родитељима његовим шта захтева закон школски од дієце и од діечиіи стариіи и родитеља.

21. Кад когод стран у школу уђе или из школе изађе дієца ће устати поздравити га, и дотле стаіати док им се недозволи да сієдну. Исто ће тако чинити кад учитељ улази и излази.

22. Ученицима се строго забрањуіє излазећи из скамиіа провлачити се испод или скакати преко њи или другоі дієци преко леђа.

23. Ученицима ниіє слободно ни онда са свога мієста устаіати, ни по школи тумарати и друге ученике узнемиравати, кад би учитељ на часак из школе изићи морао.

24. Дужност је ученика сваке недеље и празника благовремено у школу долазити, и одавде у цркву ићи.

25. Сваки је дужан свету службу божију на одређеном месту у цркви, смирено и благоговіено одстојати. У случају сиротиње и голотиње, кад је велика зима, діецу такву сиротну треба кући одпустити; јер смртни жртава од нас Бог нетребује, говорећи: због мене не губи себе.

26. Ни један ученик не може по својој вољи из једне школе у другу прелазити, а особито то се строго забрањује онима, који су под таквом кривицом.

27. Сваком ученику допушта се слободно, да може с места устати и учтиво запитати учитеља о свему ономе што разумио није, да му ово или оно учитељ боље разјасни и обавіести га.

28. Сваки ученик дужан је учитеља свога, на основу закона школског слушати и заповієдима његовим повиновати се.

Примієтба. Овај више изложени ђачки закон, учитељ ће чисто и ліпо на особито чистој великој хартиі преписати и на зид пред очима ученика (одприлике испод

иконе) приковати, да би га тако ученици вазда пред очима имали, који ће сваке суботе по подне гласно један од најбољи ученика читати а учитељ ће то исто свима чисто и разговіетно толковати.

ОБШТИНСКЕ ДУЖНОСТИ.

Драга браћо обштинари!

Ја сам напријед говорио шта је наука и од какве је велике користи роду људском; говорио сам доста о томе шта је учитељ дужан чинити, па да оправда своје високо звање, које је на себи сам Христос спаситељ носио.

Тако дакле ви сте се доведе у овој књижици упознали о дужностима учитељским, поредку и законима школским, које ће вама и ціелом народу, школи и црви, од велике користи бити, само ако се будете по томе управљали и школу руководили.

Сада долази да иштем допуштења, да ми дозволите да коју ријеч и о вама обштинарима, као руковођама школе, цркве и народа рекнем, да и ви још боље познате овај високи задатак, па да га точније, зрелије,

паметниіе и ревностниіе извршавате. Томе вас обвезуіе и Бог и људи; іер воспитање младежи треба да іе прва брига и наіважнија ствар свима руковођама народним, а где тога ниіе, ту ниіе ни прави руковођа, па до који час ни те обштине, ни цркве бити не ће. И тако:

1. Свакоі обштини приіе свега наіпреча іе и наісветија ствар: слога, љубав, іединство, братско сагласиіе, ревностно старање о обштоі ствари и родољубивост. Ако тога немаіу ниіе су пріспіели ни у цркву, ни у школу, ни на коіу страну, и до који час чека их пропаст да их прогута.

2. Свака обштина и руковође народне треба да знаіу, да іе ваљано изображење народа главна основа за мир и благостање сваког народа, за срећу државе, за сигурност приіестола. Нема благостања народу без просвіете и без добри народни школа. Зато управитељи и старатељи народни треба да имаіу таке воспитатеље и учитеље, који ће се из свију сила своји трудити, да њиов ученик изађе врстнији и бољи него он,

због чега нам је веома потребно да најодличније људе за учитеље и наставнике тражимо и узимамо; јер віеруіте браћо, где тога није ту изображење народне лежи дубоко у блату трулих и смрдљиви поглавички глава.

3. До данас на жалбст, бруку и срамоту нашу све обштине готово сматрале су учитеља као свога слугу-робііаша премда истина беше и таки учитеља који су то заиста баш и заслужили због своје љењости, нехатости и незнања; али срдачно надамо се да од сада свака србска обштина па и држава сматра ће учитељско звание да је најпретенжнији посао у народу, и да ниједна обштина па и држава, ко је желе добити име паметних просветољубивих, поштених и напредначких људи, не ће више тражити ни захтевати као досада од учитеља и васпитања народних да буду њима „покорне слуге,“ већ, ако здравог разсуђења, справедливости и срца човечанског имају, нека захтевају од наставника народног да буде покорни слуга својој дужности школи и науци.

Тад би тек показали да сте достоїни људи, коїи знате оправдати позив и задатак народніи старатеља и руковођа, и дужност коїу вам је Бог и народ наложио и повірио, за коїу ћете, ако је ревностно и справедливо неизвршавате, праведноме судији, Богу и људма одговорни бити.

4. Избрани чланови общине требало би да се сваке неђеље послїе литургије у седицу общинску, а то ће рећи на виіеће, сабирају и тако да се о свима школским, учительским, црквеним и общинским пословима договарају.

5. Требало би да сви избрани чланови общине сматрају за велику дужност своју, да сваког мїесеца макар 2—3 од њих у скупу заїедно оду у школу у вріеме ученя, те да виде шта и како учитељи ученицима науку предају и обіашњавају; и том ће приликом најлакше учитеље познати, што знају и како се труде и како им ученици успіевају и приљежавају. И на пошљетку увидиће тада шта школи, учитељима и ђацима недостаје.

6. Као што у свакој породици и држави потребан је старешина који ће кућом или државом управљати и о свима њеним потребама старати се, тако исто и над сваком школом мора бити један просвећен и правдољубив управитељ или неколико „школских чланова“ који ће о свима школским ствари-ма бригу водити и све што јој је потребно набављати.

Зато најбоље би било, кад би свака општина изабрала из омладине своје по 4 лица за „школске чланове“ од најсвестнијих људи и ревностних душа којима би дужност била:

а.) Да се сваки други дан у „седницу“ састају, где ће се братски договарати о свима пословима који су им поверени од опшества те вароши,

б.) Сваке друге седнице позваће и учитеље да и ови са њима учествују у разговорима који се срећи и унапређења школе и осталих важних ствари односе.

в.) За сваку школску ствар морају се са учитељима споразумјети и договорити, а и

са осталим паметним и просвећеним лицима споразумевати се и предговоре водити.

г.) Са учитељима треба да буду у великој љубави и да им пристојну част и поштовање одају и чине, које и учитељи њима морају чинити. Ако штогођ има, што учитељ у своме звању испунио није, или се је заборавио, то ће га „чланови школски“ први пут учтиво и врло скромно опоменути, доказавши му његову погрешку, коју је учинио, и пошљедице које од тога произићи могу. Ако би учитељ још коју погрешку учинио, која смета школском напредку и унижава његово звање, онда ће „чланови школски“ и опет га исто онако учтиво усмено опоменути. Ако ли пак и трећу погрешку учини која се његовом звању најристоји, онда ће га писменом званичним од стране целе општине оштрије мало опоменути и преставити му, да ако још једну подобну погрешку учини, даће му се одузети једномјесечна плата. А последице овога за четврту погрешку двомјесечна плата. А ако баш учитељ тако твр-

доуман и неблагоразуман и опет непоправан остане, онда ће га „чланови школски“ званичним писмом од стране общества, због извјестних узрока, званија у тој вароши лишити и себи бољег учитеља тражити; но и при самом одпусту његовом опет ће према њему учтиви бити, с чим ће му јасно показати да они мрзе само на његову погрешку, коју он неможе или неће да поправи, а на њега николико.

д.) „Чланови школски“ дужни су учитеља од нападања појединих личности живо бранити и заступати, особито онога, који се ревностно стара о својој дужности; јер на жалост, морам казати, да има у нас много појединих људи који жестоко из ништа нападну на учитеља да га из школе одопусте, недоказујући никаквих довољних и освједочених узрока; него прасне му углаву да са још неколико присталица или са својим богатством оће да промени учитеља зато, што му је овај бједњак неки пут неотице може бити на жао учинио; или зато, што учитељ случајно добро живи са његовим противни-

бом, коіе они из своїх трговачких интереса међу се имају.

Не тако браћо, ако Бога знате! што је он іадник крив што га твої противник радо имаде. Јели могуће захтіевати од човека да са сваким подіеднако у пријатељству живи? Да ли је поштена и разумна ствар да ја захтевам од учитеља или кога другог да се због мене са твоіим пријатељима позавађа? Боже сачувај! то је противно и грађанском и божієм закону. Тога нема ни у Маџурском закону. Маните се тога људи божіи! тиме ви коіи тако радите, са вашим великим: „Ја“ раздіелите обштину на две партаіе и онда ти сва варош у ватри гори па сву ту кривицу баце на савршено праведног учитеља и више пути на силу бранитељима отерају га на правди Бога, те тако тим несрећним и проклетим кнatom, Бог га убио, учинимо да нам школа по читаву годину дана затворена стоји.

Време је још одавна браћо, да будемо паметни људи и свестни грађани, да се оставимо гадног самовољства, гложења, мржње

и освете, што нас је, узао час, до истога до-
вело и у гроб бацило

Него, ако ви штогођ шњеговим пријате-
љем имате, то се ви између себе парчајте, а
оставте друге људе на миру; ако ли што-
гођ имаш противу учитеља, немој бабским
путем ићи од куће до куће и од дућана до
дућана те бушити, говорити и износити на
поштена човека оно што никад се збило ни-
је, баш ако и има нешто, опет немој чинити
тако, јер је испод достојанства поштеног чо-
века; него позови га на среду у общину, пак
му то очито пред общинарима очитај све
што имаш противу њега, пак ће га народ по
закону казнити или опоменом или званијем,
ако то заслужио буде. Али само казнити са
одузимањем службе може се онда по пра-
вом закону, пошто су га трипут на дужност
опоменули. При казнењу учитеља свака по-
штена и просветољубива община своје лич-
не интересе мора на страну бацити; јер ће
се о благостању, напредку и срећи народ-
ној ради, ту лични интерес не може и не

смије посла имати. Није ли тога? збогом напредку!

е.) Они су дужни са свима могућим силама радити, да у школи влада поредак као што се у овој књизи прописује. Зато ће им света дужност бити да сваке седмице по један од њих оде у школу сједи на одређено мјесто и да види како учитељ толкује ученицима прегладајући и прописе њихове, где ће упитати овладању ученика и одма добре похвалити а неваљале укорити, препоручујући им строго, да се учитељу покоривају и слушају га.

ж.) Они су дужни сваког мјесеца дати точан извјештај обштинарима који су по врх њих, о овладању и труду учитеља, о успјеху школе и ученика и т. д.

Избор оваких „школских чланова“ био би веома користан школи и народу, јер они би се трудили као млади и пуни одушевљења људи да оправдају потпуно свој избор.

Њима не би мрско било сваке одређене седмице отићи у школу и водити бригу о свима стварима које се школе и цркве ти-

чу, као што је то врло теретно старим људима вршити. Осим тога њима се је много лакше с учитељима и народом понашати и обходити, него ли старим људима.

И једном речіу: овај избор „школских чланова“ био би благодіетна ствар за цијело общество, особито за оно које је на жалост, на партаіе подіељено и где самовољство влада; јер тим избором могу се узети за „чланове школске“ и из једне и из друге странке, и тако би се обје странке задовољиле и умириле.

И тако омладина по својим новим начелима ради, а ви поштовано Господо обштинари по врх њих надгледајте како орлићи лете!

О п о м е н а.

Браћо и народе! Овде са горким уздицајем морам споменути, да сам очима мојим видео и много о том слушао: да многи управитељи, надзиратељи и они који школе и испите прегледају, да са учитељима скотски поступају: Они за неку погріешку учитељску, нестиде се јавно га пред ђацима и на-

родом изобличити, изгрдити „іа сам твої бог“ казати му и с испита из школе напоље га истіерати. О вапијућег гріеха! О ужасног преступљења!!! Зашто људи, ако бога знате, чините оно, што закон божији, грађански и педагогички строго забрањује?! — Није ли то своїствено само пуким незналицама, непросвећеним и неродољубивим изборницима чинити? Свима људима коїи имају части и поштења, поноса и природне свијести, ма и не били научени, треба да је оваї гадни и непристоїни поступак испод њиовог достоїанства. Него ако учитељ има какву погріешку они ће га позвати у своју собу или на друго коїе мїесто, па ће га на само опоменути, велики му оченаш очитати, па ако је велика погріешка коїа се опростити неможе, онда и вишої власти или управи преставити, а не над њим іезуитска изтіазања чинити.

Ако ми допустимо да се тако са учитељима унижење чини онда упитаїмо сами себе: какав уплив може имати учитељ на народ и ученике, кога пред очима њиовим тако без-

честе и унижавају? Уви мње и всіем нам!
никаква

§. 7. Чланови школски или управитељи треба да се својски постарају да оціене учитеља како се труди и стара о повіреној му дужности пак ако од прилике испуњава што је у овој књижици написано, онда да іаве избраној обштини за ревностно старање учитељево. А свака избрана обштина таког доброг и ваљаног учитеља, треба сваке године осим његове редовне плате, да га награди іедним, труда његовог достоїним поклоном или у новцу или у стварима, изіавивши му том приликом и благодарност за његово трудољубоіе. Овакав похвални поклон имао би двоіаку корист: прво, он ће видети да има људи коіи знају његов труд оціенити и уважити, те ће се іош боље трудити да се тога достоїним покаже и опет и други заслужи; друго, такав поклон имао би велики уплив и на остале учитеље, па би се и они озбиљниіе трудили, не би ли до такве награда дошли.

Дао би милостиви Бог да и наш србски народ већ іедном почне се старати о награди добрих учитеља, као што се о томе труди честити Србин Госп: Сима Игуманов који іе родом из старе Србиіе. Даі боже да и други имућниіи Срби његовим путем пођу.

Велики би меценат и добротвор србства онаі племенити грађанин, који би знатну суму новаца положио да оснуіе: фонд за „награду ваљаних учитеља народних;“ а и народ србски, кад би такав фонд повећіи установио, онда би тек пошао оним путем, којим би најбрже до праве просвіете дошао, іер кад би се такве награде почеле раздавати свакоме коіе заслужан, онда би се и најгориіи љенштина и незналица трудио да до те награде дође, и тако би мало помало ушло у обичаі да се сваки више труди у својме послу, а послііе би се таі труд и озбиљно старање о својме позиву прелило тако — рећи у крв и прешло у нарав, и онда благо нама! благо ціелом србству! іер учитељи су роде моі мили! живац народни, срце народно и најіачиіи орган за дисање. Но они с нашом

немарношћу, равнодушиєм и небрежљивошћу могу бити највећији отровници упропасти-тељи и убијце народа.

§. 8. Свака община треба да сматра себи за дужност уважавати и точно испуњавати сва она правила која од сваког грађанина закон школски и црквени захтева и налаже, као на приміер слати своју дієцу по пропису у школу и у цркву; іер који би се усудио газити оно што закони школски и света мати наша црква захтевају од нас, наших синова, кћериі и сродника, таі ће тиме показати іавно неухважење закона и нарушење реда, а то іе противно и Богу и свима поштеним и паметним људма. Циіела ће община таквог поіединог човека из средине своіе прво молити да се тога окани, да неби неваљало и безчастно име у народу добио. Ако ли то неби довољно било, онда би га требало, макар ко он био, іавно пред народом изобличити, као нарушитеља реда и злотвора напретка и просвіете народне, и онда би се сваки силециіа мало сабрао.

§. 9. Свака благоразумна обштина која жели себи и својој діеци добра, среће и чисти треба да очисти од школе механе и протера јавне женске; јер то је браћо отров неизлечими за млађана, невина и непокривена срца діечија.

§. 10. Ниједној обштини није слободно по закону школском, црквеном и грађанском учитељу своме допустити да може ма какву другу радњу поред звања учитељског одправљати; а и још строжије забрањује се механе држати, јер сваки поштен и здравог разума човек врло лако поњати може, да није могуће, да учитељ код таквог великог свог звања и многог посла школског може водити рачун колико се на једној бечки пива на розмірице добити може, и колико воде треба на аков спиритуса, па да се под ракију продаје, и да опет своје дужности онако како треба испуњавати може, — Боже сачувај! нит је било, нити бити може, да у таквој школи, правог реда, напретка и успеха бити може. Зато браћо обштинари, а особито ви који таква штогођ из љубави учи-

тељу у својој средини допуштате, као, *бива*,
неби ли се он мало с тим потпомого. Лијепа
је ствар желити учитељу добра и ићи му на
руку да коју крајцару више добије; али не
само тим начином који приноси штету и не-
срећу нашој школи и напредку, и каља нам
образ међу осталим просвјећеним свијетом;
него, ако је достојан наставник, повисите му
плату пак нећ врши своју свету дужност за
коју се је обвезао.

Овом приликом имам овде и ово приміе-
тити: већина обшества у нашој Босни ула-
зи у цркву под капом и тек скине је онда
кад пред икону дође, и то је код свију про-
свјећених гледаоца врло не пристојна ствар
и јавно неуважење свете матере цркве и ње-
них божанствених икона. Г. Г. Свештеници
под камилавком и службу божіу служе у
цркви, што је за православно славенско око
неприлично; јер православни свештеници и
народ славенски у Србији у Аустрији и ве-
ликој православној Русији чим пред цркве-
на врата дођу одма капу скидају, што пока-
зују високо уважење према вишњему госпо-

ду саваоту, светої цркви Христової и закону божиєм.

Дакле надамо се да ће од сада сваки прави и богобоіазљиви Србин шљедовати приміеру ієдновієрне и ієднокрвне наше браће, а тим путем иду и сви остали просвећени хришћански народи.

§. 11. Свака обштина треба да допусти у школи своіої да учитељ предаіє ученицима све оне књєге, коіє су у ової књизи на своє мієсту назначене, а не да чини такве не-благоразумности као што су неки досада чинили учитељима, забрањујући им предавати ученицима оне књиге, коіє су законом школским одређене и ученим људма одобрєне.

Браћо обштинари! вриєме іє већ да се обанимо ієдном и ми коіє каквих су ієвієрііа и измишљотина, што су нас наши непро-свећени очеви, Бог да им душу прости, и лакомишљєне баке научиле — дошло іє вриєме да се опаметимо, да пођємо колико смо у стању за духом садашњєга вриємєна, да се више некаљамо пред изображєним свієтом због многих разних ствари што се про-

свите тиче, па и због тога што има нас много, што смо до тога занешени, да непуштамо учитељу предавати више у школи осим *буквара*, *часловца*, *псалтира* и нешто мало *рачуна* и *писања*. Не браћо, ако сте Срби! није тога доста, са тим књигама діеца ніе су ништа научила, него, ако хоћете, да вам ваша мила и драга діечица, што више знају и науче и паметнија постану, то дозвољавајте нека діеца у школи све оно, што је законом школским прописано, уче, као што сви паметни људи и благоразумне обштине допуштају и радују се томе.

§. 12. Обштина ће или изборни чланови школски озбиљно настојавати, да сваки родитељ своје діете у школу пошље, а сиротињу ће они сами натеривати да школу посјећивају, да се беспослени по сокацима не кваре и не скитају, но да се док је вријеме науче васпитају кокило је могуће и на прави пут обрете.

§. 13. Она може и казни одређивати за оне родитеље и сроднике који своју діецу на вријеме и уредно у школу нешаљу.

§. 14. Обштина или чланови школски за неуредно долазење ученика у школу и у цркву, изискиваће да родитељи и старатељи њиови буду за то одговорни. Ако би се то више пута случавало и школски ред реметио, без довољног извинења, онда ће за такве нарушитеље поретка и казни од 1. до 2. цванцике одредити, коју ће суму у фонд школски прилагати. Који би се томе противио нека га обштина јавно изобличи.

Пазење на ред, гвоздење фуруне и ветрила у школи.

§. 15. Свака ће обштина преко управитеља или изборних школких чланова строго наложити да се сва школска правила, прописи, закони и уредбе точно и подпуно испуњавају. При том јој се много препоручује да набави за сваку школску собу тако звану гвоздену — од туча *фуруну* и то која се *изнутра* ложити може, а такође и *ветрила на прозоре* у сваком разреду; јер и једно и друго врло очишћава школу од хрђавог и поквареног ваздуха, који је, где 50 до 100 или

више ученика седе, страшно убитачан и нездрав: због чега и іесу наша дієца већином онако блиіеда, слаба болешљивог изгледа, особито варошка, уміесто тога што би требало да се на лицу види крв с млиіеком.

Зато браћо и мили роде моі србски! обратимо на то све велику пажњу, и живим нашим старањем учинимо да нам у школи, у овом наісветиіем и наіспасоносниіем за нас дому, буде прави поредак и нужна чистоћа, незаборављајући никада да је ваздух, којим дишемо главно условиіе људског живота, и више би требало свима и свакоме да обраћа озбиљњу пажњу на чистоћу ваздуха и тіела, него ли и на саму храну, по томе, што су праотци наши хранили се врло простом храном, па су опет до 960 год. живили. Али то је све зато што су они више живили и бавили се на чистом и откритом ваздуху.

Зато нек ниіе просто од благог спаситеља нашег, ни іедної обштини, правитељству, управитељима и надзиратељима школским, ако се око преважног посла ревностно и отачаски непостарају, да им школске собе

буду чистије, више и много пространије, него ли и сама наша собствена обиталишта. Јер кажи ми по души, роде мої драги! ко ти је милији и пречији од твога рођеног сина, кћери и сродника? Зар они није су најдрагоціенији аманет ваш на овоме свијету? Нашљедници вашег имања и имена, за чије здравље поштовани родитељи, треба да се више старате, трудите и бригу водите, него ли и о ком другоме на овом свијету, зато, што ви већ пролазите и они остају и биће подпора ваше старости, свете цркве и предраге наше народности србске.

§. 16. Свака србска община поради благаостања просвіете и науке требало би да се озбиљно побрине и ревностно око владе с молбом поради, да иста уреди да се никакав ђумрук не узима ни на једну просветну ствар, као на приміер књиге, повріемене листове, глобу се и т. д., ако искрено желимо напретка просвіети народној, онда треба да је са свима могућим силама помажемо и на руку јој идемо, а не да је стиешњавамо подобним тегобама.

§. 17. Свака община треба да ради око владе или да сама оснује у средини својој реалну и економску школу за практично ображење своих младића; јер ни један народ и држава немогу бити срећни и у благастању док практичност и наука економска свуда по народу не завлада.

Міестни общински фонд.

§. 18. Свака православна србска община треба, ако до сада већ није, да оснује міестни школски фонд, из кога ће издржавати моћи од прихода онолико учитеља, колико јој је потребно и све остале школске потребе. О овоме фонду нећу више говорити, зато што мислим да га је скоро свака община установила, а оне којима ни јесу надам се да ће тако благоразумни и поштени Срби бити да га што скорије оснују по томе, што стидно је и пред богом гріешно свакој общини која колико толико уређене школе и свога фонда нема.

Фонд сиротних ученика.

§. 19. Света је дужност свакој общини да у средини, својој ако до желећег напрет-

ка жели доћи, оснује, осим „школског фонда“ и „фонд за васпитање сиротних ученика,“ а може се тај исти фонд и овако назвати: „фонд за изображење будућег учитеља свештеника, лекара (доктора) и економа.“

Браћо и народе мили! мени се чини да за нас ништа важније и спаситељније и за славу нашу благородније не би толико било, него, кад би све општине наше сами за себе још унапред постарали се о васпитању будућег свештеника, учитеља, доктора, и економа. Ови би се ученици имали бирати за ту цијел сагласијем цијеле општине и у благодіеіанија примати. Пошто они сврше отаџаствене науке, онда ће их општина, трошком тог фонда, за границу послати да мало по свијету прођу и још боље се сваки у својој струци дотіера. Овај свети предлог имао би тројаку корист:

а.) Четири сиротна ученика постали би срећни и научени људи на дију и понос општине, себи, породици и отаџбини;

б.) Ход просвіећена и праве науке удвојио би се у србском народу, а тиме и срећа његова, благостање и слава увеличала би

се како у својој унутарњости, тако и код страних народа, јер би показали таким начином да смо свуди подпуно свіестни сами себе, достојни духа садањег вріємена и старих наших прађедова, који знамо и дієлом учинити да нам садашњост буде боља од прошлости а будућност још много љепша и свієтліја од садашњости;

в.) Тим нашим благодієіаниєм много би задужили сва четири та наша будућа званичника, па би нам они као наши питомци срцем и душою предани били и старали се као свієстни и научени људи, да својим ревностним трудом и у служношћу покажу, да су достојни питомци својих благодієтеља.

Начин оснивана ових фондова.

1. За варошане.

Та мислим овај велеважни фонд могао би се овако основати: да сваки грађанин наш обвеже се давати од свега купљеног еспапа у тај фонд по 2% (на сто). Начин овај чини ми се неби био ниједном поштењом грађанину од штете; јер заиста коме је Бог дао

100 дуката да може ш'њима робе (еспапа) купити, неће га упропастити 2. дуката што ће их на оваку свету ствар дати, т. і. од себе-себи. Чист рачун о овом држати може се поціеновнику трговачком, који с робом долази, па чим робу прими прегледа одма нека одређено 2⁰/₁₀₀ (на сто.) управи тога фонда даде.

За мању класу варошана.

За мању класу грађана т. і. за оне, који нетргују изван земље у којој живе може се опредјелити овако: мало имућни нека даје сваке суботе по 2. гроша чар: а сваки средњи по 1. гр. чар: да улаже у овај фонд, осим сиротних удовица и немогућних стараца.

За свештенике.

Сваки свештеник на 100 кућа нуріе нека даје годишње 100 гр. чар.

За учитеље и остале више и мање званичнике.

Сваки учитељ и варошки калуђер и остали званичници нека дају у овај фонд од столарира плате по 2⁰/₁₀₀.

За монастире.

Братија монастирска врло би велико добро народу учинили и своі свети позив оправдали као што треба, кад би тако поштени и благородни били да зоведу код монастира школу и да је о свом монастирском трошку издржавају.

Ако ли на таі благородни предлог приста-ли неби, нек плаћају годишње 100 цванцика на 100 кућа нурије; а то је више од свештеника зато, што они имају земљу која их може хранити и одіевати а за друго што као свети оци нетреба да се брину нити како попеченија о томе имају; па би онда подпуно испунили налог Христа спаситеља, који у еванђељу говори: ако двіе аљине имаш подаи іедну ближњему своіему.

При віенчању.

Родољубиве обштине србске могу уредити, іеданпут за свагда у средини своіоі, да сваки грађанин при віенчању сматра као собствену дужност, коіу од њега Бог и отац-

бина захтевају т. і. да у реди да сваки богати грађанин при віенчању своме улаже неку суму новаца која је сходно његовоме стању, у овај обште користни и благодетни фонд. А од прилике по моме скромномм мишљењу могло би се овако опредјелити: да сваки богати грађанин одма чим се віенча да положи онде у цркви одређеним членовима тог фонда 2. дук. цеср; прилично имућнији 1. дук. цеср; средњи 2. форинта срб: а остали іедан форинт сребра.

Ја мислим да неће бити ни іедног поште-ног и просвећеног грађанина који би при своме весіељу и радости такву незнатну суму новаца пожалио, или штогођ противу ове свете ствари робтао и противио.

При опіелу.

И при опіелу нека обштина исто овако уреди као и при віенчању али само да по већу суму одреди; іер ја мислим да свака поне благородна душа радо ће макар после смрти своіе учинити помоћ своме народу и тиме оставити бладіетеља име завичају своме.

И код сваке селске обштине могао би се установити овај речени фонд овим начином као и код вароши, јер сељани нису у стању толико као варошани; али само са мањим наметом још лакше основати:

Прво, свака селска обштина може у обштем сагласију купити једну њиву на којој ће учитељ и свештеник са обштином по прописаном правилу посадити доста бјелих дугова за патење свилених буба, а тај посао може учитељ са својим ђацима и једном бабом прекрасно сав (посао) извршавати и за један мјесец дана *сто* до 200 и више форинти зарадити у корист реченог фонда.

И овај посао имао би тројаку корист а.) за овај речени фонд; б.) ђаци би се још за малена приуговорили покрај науке и прекрасної радњи — свилодјелију; в.) народ околни видео би тај таки врло користни рад, па би се и сами научили како се тај посао израђује и себи пуно аспирати, а с тим је већа корист и њима — народу, цркви, школи, науци, обштини и држави.

Други начин подпомагање овог фонда.

Свака селска община, ђе школа има, може купити једну ліпу за шљивик удесну њиву, само нек је по ближе школе, и нек насади у њу једно 2—3000 шљива или мање или срећом више, који ће обдіелавати онако како је у економији написано или као што их је Бог научио, питавши кога зналца о том послу да се још боље упознаде, да би се што више користи од туда извукло. Кад већ шљиве почну плод приносити, онда ће сељаци по налогу управе тог фонда начинити пушницу и у ово је вріеме са учитељем и његовим ђацима осушити и кад готово буде по ріешењу общине, шљиве ће се успремити гдегод или одма продати и новце управи реченог фонда по рачуну предати.

Оба ова наведена посла у једној су мјери за материјално и морално развијање народа асновити као што је мало више речено.

Трећи начин оснивања овог фонда код сељана.

Наша браћа сељаци оваі за србство веле важни фонд врло лако оснивати могу, без да и осете какву велику тешкоћу овим начином:

Ћмет т. і. кнез селски нека у договору са целом своіом обштином уреди іеданпут за свагда, да свака селска кућа дужна буде сваке године, у іесен давати у оваі више речени фонд 20-ту оку од земаљских плодова, као кукуруза, шенице, ісчма, ражи и шљива онда би он тако нарастао кроз кратко вріе-ме, да би се шњиме ціел подпуно постићи могла. И онда благо нама! благо србству и отаџбини нашоі!

Мени се чини љубезна браћо моја! да ни іедном поштенем и честитом Србину неће нимало тешко бити, ако од 100 ока жита на своіу собствену срећу и напредак, на своіу просвіету и благостање по 5. ока у корист себе, свог милог народа даде и жртвуіе.

Ви поштована браћо свештеници, учитељи и кнезови највише можете око овог за

нас светог и веле важног фонда учинити. Зато заклињем вас вишњим Богом и светијем Јованом не пожалите труда, да доведете наш добри народ да овим спаситељним путем пође.

А тим начином браћо показате моћну науку и благотворну просвіту; показате мо колико нам лежи на срцу срећа и благостање наше діеце и ціелог народа; тим ће мо показати је смо ли достојни синови овог просвіћеног и напредњачког 19. віека тим ће мо нај више показати ціеломе свіету да смо достојни, да се можемо назвати паметним, зрелим и разумним људма, који знамо радити све оно, што ће нас извући из блата на суво и чисто, из мрака и незнања на виђело и свіетлост, из гадњих рита, каљавих пољава у чоју и свилу, из нечисте и загушљиве колибе у сіаіни дварац; докажимо роде мої мили! да смо достојни обитатељи ових срећних и плодородних земаља у којима живимо, и да смо достојни праунуци светих немањића.

Притом учитељи свештеници, школски чланови па и ціела обштина требају сви

скупа и сваки понаособ своіски да настајавају око сваког старог човека и жене, који су већ близу гроба, да они док су још здрави и при чистој свіести, оставе какав прилог на умножење школског фонда, или што је још боље, не би ли они сами такав фонд основали и бесмртно име у народу свом оставили.

Приликом тог побуђивања могу саставити и једно слово и изговорити им, доказујући у њему: да је земно царство замалено, а небесно вазда и довіека. И да више вріеди оставити име добротвора и благодіетеља народног, и віечан спомет у народу своме, неголи оставити градове од мермера дивно сазидане или на бојном пољу освојене.

„Благо оном ко на виіек живи, имао се рашта и родити“ вели славни Његуш. А живиће навіек онаі, који учини овоме народу такво добротворство, које ће народ подпомоћи и у напредити ма у којој струци било, а особито установљавањем фондова за добро и свіестно изображење млађег нараштаја, који ее сматра као темељ на коме србство остаје или боље рећи орган којим народ

дише живи. Їер омладина наша србска, на којої будућност остаје, ако је онако као што треба васпитамо, научимо и свієстним правцем однегујемо, биће највећи ковач своје и народне среће; Аколи не, онда је она најцрњи и најстрашни упропаститељ свої и народни.

Ако икоме а оно баш нама Србима веома је потребно да се у свему вишєрєченєм пожртвовању угледамо на сїєверу саїєдињєну браћу американцє, који су толико свїєстни сами себе и своїє будућности да преполовљавају своїє имање и уштеђују од свог залогаїа подижући народне школе плаћају добром платом и особєном наградом своїє учитеље и оснивајући добротворне фондове, који народ умно материїално и физично унапређавају. Да, тако ревностно раде и старају се браћа у саїєдињєним американским слободним државама, пак зато они за 91-ну годину од свог ослобођења испод инглєског ига постадоше данас тако знатан, просвєћєн и великим духом народ, да му се цїєо просвєћєни свїєт диви и чуди и од њєга ра-

зумну науку прима. Јесте, тако је; али треба да сви ми знамо и добро упамтимо, да сви ови слободни синови Америке, кад им руковође повичу: „Браћо американци! на незнање и глупост“. Тај је глас код честитог и трудиљубивог народа толико, колико кад се виче: на ватру! пожар! Свак живи без разлике званија и занимања трчи у помоћ и нико се незауставља дотле, док зло т. ј. док незнање и глупост nebude савладано.

О, віечни и прештедри Боже! молим ти се смерном понижношћу, учини твојом све-могућом вољом, да и наш мили и љубазни народ србски пође путем срећних американаца.

На позив г. Василија С. Пелагића професора, скупила се сва православна српска општина у зданије богословско, где је најпре било освећење водиче и кољива, у ком је усађено било три велика шећерна крста, и на средњем, највећем, био је натпис: „у славу и част св. Сави србском просветитељу, од баналучке богословије 1867. год.“ Потом је сљедовала благодарителна

химна: „Тебе бога хвалим“. После благодарења говорио је учитељ слово, при ком је четири пута пјевало громко многаја лета, кад се спомињало име владајућег цара, честитог везира, преосвештеног митрополита и добротворца приложника и пријатеља баналучке богословије. Пошто су затим отпојане пјесме: „Ускликнимо с љубвом светитељу Сави“ (прекројена према мјесту и околностима), и „Једна приде крај вјека“; изиђу на среду два ученика, и отворе разговор, кога овде од речи до речи наводимо:

Борко: Помози Бог, драги брате Раденко!

Раденко: Бог ти милостиви помогао, брате Борко; а откуд тебе србине!

Б. Ето пошао сам био у село, да видим моју баштину, пак пролазећи мимо овог вашег и нашег богоугодног и велеважног училишта, чух умиљате и срце потресајуће звуке од пјесама, које до сада нигда чуо нисам, и ако сам више пута овуда на овај дан пролазио; па ме повуче ватрена жеља да видим шта је то, каква свечаност и дивно

веселе? Које сваког поштеног србина и паметног човека обрадовати и развеселити мора, ако само човеческа срца и душе имао буде.

Р. Па добро нам дошао, љубезни србине, Борко! имаш коме, хвала преблагометворцу, а и имаш шта и видети.

Б. Али кажи ми, молим те брате Раденко, шта је данас и зашто се празнује тако свечано данашњи дан!

Р. Ето зашто драги Борко: прије 630. год., лицем на данашњи дан 14-г. Јануара, преставио се у віечност св. Сава први Архиепископ просветитељ и највећији учитељ србскога народа, који је био син св. Симеона Мироточивог, краља србског Стефана Немање првога.

Б. Прекрасно брате Раденко! Ја мислим да има и других светитеља, који су од србског народа произашли, али се ни једном таква част не одаје и толика свіечаност не чини као св. Сави.

Р. Истина је, право да је тако. Али треба да знадеш да ниједног србина не би-

іаше у оно вріеме, коїи іе тако ревностно своіої віери Христової и просвіети људскої одан био, као св. Сава. Он іе презрео царске позлаћене дворе, оставио величанствено живовање и краљевски престо, па се посветио цркви Христової, да би тако мили народ свої у православної віери утврдити и на прави пут просвештења извести могао; да би га тим правим и наїпоузданим путем іош љепшої срећи, слави и будућности повео. Он іе знао да іе тврда віера и права просвіета и наука наївиша моћ и снага, коїої ништа одољети неможо, па зато се свом снагом старао, да му народ његов буде велики у снази, славан на страни, тврд и постоіан у віери, срећан у дому и држави и сталан у просвіети. Он іе тим своим неуморним трудом, са своим оцем Стефаном Немањом првим, народ србски приуговорио, да доживи онолику моћ и сіаїност, силу и славу, коїа биіаше у вріеме силног и славног цара србског Душана, ког іе држава приіе 511 год. цветала, коїа се у три мора граничила; кога се закон за узор правичности и данас у

Европи сматра, а на посљетку, ког је држава у оно вријеме била међу осталим државама то, што је данас Русија и Француска. Осим свега тога, брате Борко, св. Сава је у потпуном смислу оправдао високо назначење човека, велики позив пастира стада Христовога, дужност наставника и име Србина. Па ето због шта је заслужио просвјетитељ србски, да се још више слави и величанственије празнује.

Б. О, слатки брате Раденко! Кад си нам напоменуо високо назначење човека, а ти кажи нам: шта треба човек да ради, па да оправда високо назначење своје, које му је сам Бог одредио?

Р. Ево шта: Бог је створио човека за то, да прослави свемогуће име његово. А име божије прослави ће кад чини добра дјела, која су Богу угодна. А њему је најугодније то, да ближњима нашим све оно чинимо, што год желимо да нама други људи чине. Осим тога назначење је свакога човека, или боље рећи, воља је божија да никад незаборављамо, да смо дужни по св. заповести божијој

радити за друге људе и за обште благо народа свога онолико, колико радимо за саме себе. Ми ваља да пред очима имамо, као да нам сам свевишњи творац говори: смртни човече! помисли да си земља, да по земљи пузиш, и да ћеш онда кад се ни надао нијеси опет у њу отићи. Зато непропуштај ни једног минута а да не помислиш: да си на овај свијет го' као прст рођен, пак од ништа учинио сам те ишта — учинио сам те разумним и имућним човеком, владоцем свога имања и отцем своје породице; па зато налажем ти, самртниче један, да чиниш добра діела у корист других људи исто онако, као што сам ја теби учинио, јер знај, самртниче, да си ти, твоја породица и цијело твоје имање на моме длану, па кад узхтем само одма си свега лишен и у бездну низвргнут.

Б. Заиста је тако, љубазни брате Раденко! јер слушао сам ће говоре људи учени, да је некакав човек питао врло ученог једног филозофа: „Шта ради Бог?“ а овај му је одговорио: „Бог обара великаше и богаташе, а на њихово мјесто подиже сиромаше.“

Р. А зашто то, брате Борко ?

Б. Зато , што су многи од великаша и богаташа заборавили на благодієіаніа божіа : да су они до іуче били нико и ништа. Па зато на њихово мiесто подиже сиромаше, да би се бар они боље владали, заповієсти преблаготворца испуњавали и добра дієла чинили. А кад ови млађи тако исто забораве шта су били, Бог их, као милостиви судија, малко попрочека , еда би се покаіали и поправили, па пошто види, да је и овима имање и власт ум заниєла , онда с њима исто онако поступа као и с пређашњима. Јел' тако, брате Раденко ?

Р. Јесте, љубезни пријатељу, то је света и необорива истина.

Б. Пак кажи ми, душе ти Раденко, какво је дієло за сваког човека на овоме свиєту најплеменитиє и најсветиє ?

Р. Хоћу, с драге воље, моі Србине, само ме послушаі: Ни ієдне ствари нема љепше на овоме свиєту, ни красниє ни племенитиє , него подизати срдечно подпомагати

школу и цркву, сиротне а добре ученике и осталу сиротињу.

Б. Заиста тако је Раденко; јер подизати школе и држати у њима добре и ваљане учитеље, то је код Бога и код паметних људи најпреча, најважнија и најсветија ствар за сваког човека, за сваку државу и за сваки народ; јер наука, роде мој мили! извор је сваке среће и благостања, она је данашњим даном највећа моћ и снага.

Р. Добро, брате Борко; али кажи ми: због шта је света и племенита ствар подпомагати и благодіеіанија чинити сиротним а добрим ученицима?

Б. Зато, Раденко, што су ученици будућа подпора народа; на њима свијет остаје; од добрих и ваљаних ученика постају добри и честити грађани, ревности учитељи и пастири стада Христова, а од учитеља и свештеника зависи срећа и несрећа свега народа; јер они су живац народни, они су срце народно. Ако су добри свештеници и учитељи народни, онда ће и народ бити срећан

и напредан, сложан и благополучан, зато што су они руковође његове. Они су, ако су само трудољубиви и научни, прави разсадници просвіете народне, неоториви темељ благостања народног и најачи чувари віере, іезика и мена народног. Они су, ако само високи позив свої разумију, најтврђи утемељитељи братске љубави и свете слоге, сагласија и искреног пријатељског повіерења и дружења. Ето зашто је, драги Раденко, најсветија и најблагороднија ствар подпомагати и благодієіаііє чинити сиротним а добрим ученицима; ієр на оваким младим гранчицам србство наше остаје, и од наставника и старатеља њихових зависи, па да ове младе гранчице обилати плод принесу нашем милом и драгом народу и завичају, ієзику, віери и закону.

Р. Судаћи дакле по томе, учитељско је званіє високо и позив је његов врло велики и важан.

Б. Да шта ти мислиш, брате Раденко! Ни ієдног званіја у држави и у народу нама светиіег и важниіег за народ, нето што је учи-

тељско, зато што се учитељу повіравају млађана и невина срца діечија, да их он научи; васпита и на прави пут наведе. Учители су дужни у срца діечија уливати љубав према родитељима и другима. Њима се препоручују невина и њежна срца, да улију још зарана ватрену љубав према милом и драгом народу своме, према светој віери и драгоценом језику и завичају. Њима се предају непокварене душе, да им још из мале малоће укорене у срце свету слогу и братску љубав; јер само од те двије ріечице зависи срећа и несрећа народа и друштва човечијег; учители напослетку буде код діце вољу и љубав за науком и просвіетом, за којом се ціео данашњи просвієћени свіет тако ревностно и озбиљно труди и стара. Да, љубезни брате Раденко, тако је високо и велико званіе учитељско; али на жалост мало их има, који знају тај преважни позив оправдати онако, као што треба, него само живе и нешто мало раде да се лібом рѣне; јер знај, брате Раденко, учитељ ако је добар и поштен, и ако хоће да колико-толико опра-

вда своје звання, треба да је прије свега научен, поштен, смирен, искрен, правдољубив и трудољубив, т. ј. да се једнако стара и труди о повјереној му дужности; од учитеља треба да је далеко пијанство, картање, скитање и ловање, од њега нека је далеко свака смутња, сплетка и лаж, зато што је то само злоћудним и непоштеним људма својствено. Дакле кад видиш таквог учитеља, који је удаљен од речених порока, тада знај, да је такав учитељ посланих неба и изабраних човечанског рода, који човека човеком учини. И такви учитељи код свију поштених и паметних људи заслужују сваку част, похвалу, високо уважање и сваку помоћ и награду. А на против они учитељи, који с вишепоменутих пороцима другују, јесу упропаститељи невиних дјеце и отровници непоковане младежи; такве учитеље, или боље речи упропаститеље народне, просвијешћени људи и љубитељи човечанства презиру и с мјеста светиње гоне, да неваљалци не запремају оно мјесто, ће би други способни и честити пуно користи учинити могли.

Р. О, слатки брате Борко, кажи ми имена ти србског: је си ли ти онај исти Борко што си самном прије неколико година овце чувао?

Б. Јесам брате, онај исти пређашњи; али ми је хришћанско васпитање, света и моћна наука душу и срце облагородила и свјестним ме учинила.

Р. Свемогући Бог нека те живи, премили Србине Борко! кад си положио такав велики труд, да до те науке дођеш, и срдечно ти благодаримо, што си се потрудио да нам таквих ваљаних и полезних ствари испричаш; него молимо само: кажи нам још штогађ.

Б. А шта више да ти говорим, брате Раденко! За сада је довољно казано, само ако то божествено сіеме буде пало на добру и обрађену земљу, т. ј. ако само буде имало поштених, праведних и благородних срца, која су га топло примила и разумијела! — Него при растанку рећићу ти још ово: Ти, драги брате и премили друже, кад се налазиш сваки дан међу народом нашим, с божјег стране молим те, кажи му: нека својски, озбиљно и наіревностније подиже на-

родне школе и нећ за њих набавља добре и ваљане учитеље; јер знај роде моји мили! Да је просвіета и наука највећа моћ и снага, с којом се све постићи може и која нетрпи сиротињу. Зато вазљубљени брате Раденко! заклињем те богом живим и пре-драгим нашим именом светих Неманића, поздрави ми мили и љубезни народ наш, нећ с тобом заједно непожали преполовити своје имање подижући просвіету и свету науку, која је кадра црно незнање од нас у бездну стерати, густу таму с очију скинути и учинити нас да будемо просвећени људи међу просвећеним и срећним народима. Амин.

Послије овога разговора, пјевали су ученици врло лијепо сљедујућу піесму:

О. Рајко, мило діете, каква је ова радост, то дивно весеље, коме ли свечаност?

Ђ. Ова радост, бабо, у част је и славу светитељу Сави, србског рода глави.

О. Ал, кажи ми, Рајко, какви су то људи, коли је то с тобом?

Ђ. Ово су нам, бабо, добротвори наши, руковође среће, старатељи наши.

— А ово су овђе, млађани другови, мила браћа срби, лоза Немањина, потомци Душана. —

О. Бог вас живио, Рајко, с ваши наставници, с добротворма школе који је помажу.

Б. Амин, амин, бабо; само неж је слоге; амин вишњи боже!

Живили који нас помажу, — добротвори школа, — на многаја љета!

Послије свега овог сви су ученици послужени били кољивом, које је у част светитељу приуготовљено било.

126

128

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

P₁₉ Срп II 762.1